

ΘΑΝΑΣΗΣ Κ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Ο ΑΣΤΑΥΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΙΡΗΝΗ

κριτική μελέτη πάνω στο έργο
του ΝΙΚΟΥ ΑΝΩΓΗ

ΜΑΥΡΙΔΗΣ
ΑΘΗΝΑ 1991

Ατομικό αρχείο

Το πρώτο βιβλίο της έκδοσης

16/8/91

ΘΑΝΑΣΗΣ Κ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Ο ΑΣΤΑΥΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΙΡΗΝΗ

κριτική μελέτη πάνω στο έργο
του ΝΙΚΟΥ ΑΝΩΓΗ

ΜΑΥΡΙΔΗΣ
ΑΘΗΝΑ 1991

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Κυκλοφόρησαν:

1. ΕΡΩΤΙΚΑ ΔΑΚΡΥΑ, Ποίηση.
2. ΜΗ ΧΑΝΕΣΑΙ, Ποίηση.
3. ΑΝΑΣΑΣΜΟΙ, Ποίηση.
4. ΑΓΑΠΗΣ ΑΠΟΛΟΓΟΣ (Στοχαστική λυρική πρόζα), πεζό.
5. ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΣΤ' ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ (Τρίπτυχη κριτική μελέτη).
6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ, Τόμοι 2.
7. ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ, Τόμοι 2.
8. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ, Σειρά Α΄.
9. 34 ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ.
10. ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ.
11. ΑΙΣΩΠΟΥ ΜΥΘΟΙ, Μετάφραση και ανάλυση.
12. ΙΛΙΑΔΑ, Μετάφραση.
13. ΟΔΥΣΣΕΙΑ, Μετάφραση.
14. ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ, Μετάφραση.
15. ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΛΙΑΔΑ, Μετάφραση.
16. ΑΝΤΙΓΟΝΗ, Μετάφραση.
17. ΕΚΑΒΗ, Μετάφραση.
18. ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΚΛΑΣΙΚΑ ΕΡΓΑ.

Θα κυκλοφορήσουν σύντομα:

1. ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ (Διηγήματα)
2. ΕΥΔΟΞΙΑ (Δράμα σε πέντε πράξεις)
3. 56 ΓΡΑΦΕΣ ΣΕ ΓΥΝΑΙΚΑ
4. ΠΟΝΟΣ ΚΑΙ ΗΔΟΝΗ (Ποιήματα)

COPYRIGHT

ΘΑΝΑΣΗΣ Κ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Παρνασσού 36

163 45 Άνω Ηλιούπολη – Αθήνα

Τηλ. 9707.332

ΚΑΤΙ ΣΑΝ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

Η συναναστροφή μου με λογοτέχνες είναι σχεδόν ανύπαρκτη, γιατί δεν ανέχομαι τους «καλούς τρόπους», τις υποκρισίες, τις κολακείες, τις ευγένειες και τους ανεύθυνους επαίνους. Φιλικές επίσης σχέσεις δεν έχω μ' ανθρώπους του συναφίου μου. Ίσως έτσι να 'χασα την «επιφάνεια» αλλά χαίρομαι γιατί βρίσκομαι στέρεος κι αγνός μέσα στον εαυτό μου.

Παρακολουθώ την ελληνική διανόηση όσο μου είναι βολετό και μ' αρέσει πολύ η κριτική. Ν' αναλύω και να ζω το έργο ενός δημιουργού που και ζωή και αρμονία κλείνει. Γιατί η κριτική για μένα είναι δημιουργία· δεν είναι ούτε παρουσίαση ούτε έπαινος. Κι απ' τη στιγμή που θα σκύψεις στο έργο ενός λογοτέχνη, γίνεσαι ένα με το δημιουργό του. Η κριτική πρέπει να 'ναι μάθημα στοχαστικό κι όχι έπαινος και κολακεία. Κι ακόμα: όταν η κριτική αγοράζεται είναι επικήδειος λόγος που ο νεκρός δεν τον ακούει.

Σκοπός του κριτικού είναι να βγάζει στο φως τους θησαυρούς ενός λογοτέχνη που κρύβει ο πεζός ή ο έμμετρος λόγος του. Κι ακόμα πιο βαθιά: να ελευθερώσει το φως που κρύβουν τα λόγια του, τα μηνύματά του για να φωτίσει το μέλλον.

Αυτό συνέβη και με τον Νίκο Ανώγη. Τα λόγια του και τα μηνύματά του με παρακίνησαν, με δόνησαν και μ' ανάγκασαν να γράψω, να κρίνω και να ζυμωθώ με το έργο του. Δεν έκρινα την τέχνη του, έκρινα το λόγο του. Δε μίλησα αν έχει ή όχι τελειότητα ο στίχος του· μίλησα για το λόγο του. Που ο λόγος του και φως και τελειότητα έχει, αφού είναι απαλλαγμένος από τις προσωπικές του μικρότητες κι ευαγγελίζεται την πανανθρώπινη χαρά, ειρήνη κι ευτυχία. Τα ποιήματά του δεν είναι προσωπική του ευχαρίστηση και ηδονή· είναι πανανθρώπινη υπόθεση. Ανησυχία και πόνος. Ως τότε το δύστηνο ανθρώπινο γένος θα στενάζει ματωμένο απ' τα ίδια του τα χέρια;

Κι ακόμα βαθύτερα· εκείνο που με παρακίνησε ν' ασχοληθώ με το έργο του Νίκου Ανώγη είναι το αγνό και σοφό μήνυμά του που πηγάζει μέσα απ' τους στίχους του: Ο ΑΣΤΑΥΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ, ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΙΡΗΝΗ!

ΘΑΝΑΣΗΣ Κ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Α΄ Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ (μήνυμα και στοχασμός)

Μελετάς μια ποιητική συλλογή ενός ποιητή και δε βρίσκεις απήχηση· δε βρίσκεις ψυχή. Μελετάς ένα στίχο ενός άλλου ποιητή και βρίσκεις και πορεία για μια αρμονία και ψυχή. Ο πρώτος δεν είναι ποιητής· είναι απλά στιχοπαίγμονας. Ο δεύτερος δημιουργεί κόσμο, πλαταίνει τον άνθρωπο κι οραματίζεται τη στιγμή που τον αγκαλιάζει ο στοχασμός και πορεύεται μαζί του στ' αληθινά μονοπάτια της τέχνης όπου σ' αυτή καλείται να ιεουργήσει.

Εύκολο είναι να κρίνει κανείς το έργο ενός ποιητή. Έχει άφθονα λόγια για τούτη τη δουλειά, λόγια που δεν αγγίζουν την ουσία του έργου. Όμως το δύσκολο είναι η ευθύνη του κριτικού, που αν δε φτάσει και δεν κατακλυστεί απ' την ουσία του έργου, νικήθηκε πολεμώντας με τους πολύπνοους στοχασμούς των στίχων όπου τα κενά της σκέψης του ποιητή δίνουν συνοχή στην απόλυτη εναρμονισμένη αλήθεια του όλου έργου. Γι' αυτό, η καλή κριτική γίνεται απ' ανθρώπους φορτωμένους με βαριά ζωή.

Το χρέος ενός δημιουργού ποιητή δεν είναι να τραγουδήσει απελπισμένα εκείνο που φεύγει κι εκείνο που προσμένει, να μοιρολογεί την ανθρώπινη πολλές φορές κατάντια και να γυροφέρνει ο λόγος του σε ιστορικές ημερομηνίες και νεκροσαλέματα. Το χρέος του είναι να πειθαρχεί το λόγο του στις σκέψεις του για να μπορεί έτσι να φτερουγίζει πέρ' απ' τους καιρούς του γιατί ένας ποιητής πρέπει ν' ανήκει πάντα στο μέλλον.

Πορευόμαστε με τη ζωή· όμως δεν ανήκουμε στο παρόν. Κλαίμε για το παρελθόν τη στιγμή που ξέρουμε καλά πως αυτό είναι μια ανέκκλητη νεκρή πορεία. Είμαστε κανάλια της ζωής που οφείλουμε με ιερότητα και με αυστηρή υπευθυνότητα να διοχετεύουμε την ανώτερη διάνοιά της στον κόσμο, να την εκφράζουμε όσο μπορούμε πιο τέλεια και να την ξεχύνουμε στην αιωνιότητα, σ' αυτό που λέγεται μέλλον. Αλλιώς τίποτα δεν είπαμε σαν ποιητές, τίποτα δε δημιουργήσαμε σαν εκφραστές του ανθρώπινου και του θείου και δεν πλάσαμε μέλλον, που γι' αυτό ήρθαμε στη ζωή.

Κρύβουν φιλοσοφικό στοχασμό και πανανθρώπινες ηθικές αξίες οι στίχοι του Νίκου Ανώγη ή είναι παιγνίδια απλής σκέψης με μόνη επιδίωξη το εφήμερο, το ρηχό και το φευγαλέο; Είναι στίχοι που να στέκονται στο μέλλον σαν μνημεία λόγου; Αυτό θα το δει ο αναγνώστης στις σελίδες του πονήματός μας.

Στον πρόλογο της ποιητικής του συλλογής «ΚΥΝΗΓΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΜΑΣ» (Δεκέμβρης 1981), ο ποιητής Νίκος Ανώγης γράφει: «Κι όλα τριγύρω μας είναι ο ίσκιος μας, είναι η ζωή μας, οι σκέψεις μας, ο εαυτός μας». Κι αρχίζει στο ομώνυμο ποίημά του με την παρακάτω στροφή:

Κυνηγώντας τον ίσκιο μας
περπατούμε του δρόμου μας το πεπρωμένο.
Γύρω από μας, μέσα σε μας, έξω από μας.
Μέσα στον κόσμο,
έξω απ' τη φύση,
μέσα στο χάος,
έξω απ' τον όλεθρο,
μέσα στο χρόνο,
έξω απ' το χρόνο.

Ο άνθρωπος που στοχάζεται, ξεφεύγει απ' τ' ανθρώπινα κουρέλια του, φτάνει στην άκρα σιωπή του χάους και πασκίζει να γεφυρώσει την ύπαρξή του με το χάος

του κόσμου μέσα κι έξω απ' το χρόνο, γιατί ενστίγματα ανώτατα τον οδηγούν προς το θείο. Ίσκιος η ύπαρξή του, αθανασία η ψυχή του. Εφήμερη η επίγεια ζωή του, αιωνιότητα ο λόγος του. Να το φιλοσοφικό χρίσμα αυτής της στροφής: πρέπει ν' αγωνίζεται δημιουργώντας άλλοτε αισιόδοξα κι άλλοτε απελπισμένα την αιωνιότητά του!

Και συνεχίζει ο ποιητής:

Κυνηγώντας τον ίσκιο μας
ακολουθούμε τη ζωή, ανηφορίζοντας, κατηφορίζοντας
μόνοι μας, μαζί με άλλους, μες στη φύση
μες στη χαρά,
δίπλα στον πόνο,
μέσα στο δάκρυ,
μέσα στη σκέψη,
αγκαλιά με τον ήλιο.

Κυνηγώντας τον ίσκιο μας
ζωγραφίζουμε με βήματα τη γη
και χρωματίζουμε τον ουρανό με σκέψεις,
που σβήνουν και γεννιούνται με το θάνατο.

Αλήθεια, αυτές οι χαμηλότονες αλλά γεμάτες ζωντάνια κραυγές του ποιητή, τι σκέψεις και συναισθήματα δε μας γεννούν γύρω απ' το θνητό θεό, τον άνθρωπο! Παλαίστρα περήφανη κι ευγενική αντιμετωπίζει το θεϊκό τούτο ον, και πορεύεται με τη ζωή, βουτηγμένο άλλοτε στη χαρά, στον πόνο, στο δάκρυ και τις σκέψεις του, όμως πάντα «αγκαλιά με τον ήλιο». Με τη μεταφορική αυτή έκφραση εννοεί τη φωτοπλήμυρα της δημιουργίας του που πάντα τον κατακλύζει και μέσα στους πόνους και μέσα στα δάκρυα, γιατί πιστεύει πως στη γη χρέος έχει να χαράξει αιώνια την ύπαρξή του και να δώσει νόημα και ουσία στο χάος. Και το κατορθώνει αυτό γιατί ξέρει πως ο θάνατος είναι η απόλυτη εκείνη σιωπή που επιβεβαιώνει το στοχασμό του και χαράζει στην αιωνιότητα ό,τι δημιούργησε.

Και συνεχίζουμε την πάλη με τις σκέψεις του ποιητή, σκέψεις πλημμυρισμένες στην ευαισθησία και στο λυρισμό και σταματάμε στο ποίημα «ΡΩΤΗΣΑ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ».

Η σκέψη, ο πόνος, η χαρά, η ελπίδα κι όσα συναισθήματα, αμφιβολίες και ρωτήματα, πνίγουν τον άνθρωπο, ο ποιητής πιστεύει πως είναι καρδιά. Σ' αυτό το ποίημα ευαισθητοποιούνται χαρακτηριστικά οι συμφοριασμένες και οι λιγότεστιγμες σ' ευτυχία σκηνές της ζωής. Κι αυτή η ζωή γεμάτη αντιθέσεις και μεταπτώσεις, ανεβαίνει τον ανήφορο, γκρεμίζεται, ξανανεβαίνει και σαν άλλος Σίσυφος παραλογίζεται ή θυσιάζεται για το παράλογο.

Λειψή η χαρά μας στη γη κι ακόμα πιο λειψή, σκοτεινή, τραχιά, επιφυλακτική και ύπουλη μας την έκανε ο ψυχρός πολιτισμός, οι πολιτικές κι οι θρησκευτικές θεωρίες που ζητούν απ' το δύστηνο άνθρωπο να'ναι έρμαιος στις αδηφάγες διαθέσεις τους. Ό,τι υψηλό και ωραίο, ό,τι μεγαλόπνοο κι αθάνατο, ό,τι τέλειο και θεϊκό, λέγεται ζωή! Ό,τι βρόμικο κι εγκληματικό, ό,τι συμφορά και καταστροφή, λέγεται ζωή! Όλοι ανεβαίνουμε τον ανήφορό της ή καταρακυλάμε στον κατήφορό της, γδαρμένοι και ματωμένοι. Κι όλ' αυτά, καλά και κακά, ευτυχία και δυστυχία είναι δώρα του συνανθρώπου μας... Σ' όλ' αυτά είναι βουτηγμένη η ζωή, λες και μέσα απ' τους δαιδάλους και σκοτεινούς διαδρόμους της να ζητάει την κάθαρση.

Όμως ό,τι φιλοσοφικό υπάρχει σ' αυτό το ποίημα είναι η καρδιά. Αυτή επωμίζεται την ευθύνη, σύμφωνα με τον ποιητή, να ορίσει το νόημα της ζωής. Καρδιά και ζωή είναι μια έννοια, μια ουσία, μια πραγματικότητα. Η καρδιά δημιουργεί κι η ζωή διατηρεί ή γκρεμίζει. Δημιουργεί με τους χτύπους της, με το αίμα της. Οι χτύποι της είναι η ζωή.

Πάνω σ' αυτό, ο ποιητής λέει :

Ρώτησα την καρδιά μου να μάθω
τι είμαι, τι είσαι, τι είναι αυτό που λέγεται ζωή
κι εκείνη απάντησε αδίστακτα,
αμίλητα, με χτύπους χωρίς διακοπή.

(Ρώτησα την καρδιά μου)

Λυρικός μ' ό,τι αγκαλιάζει τούτη η λέξη είναι ο Νίκος Ανώγης. Ο ποιητής βρίσκεται μακριά απ' την εγκεφαλική ποίηση. Δεν είναι στα μέτρα του. Η ποίησή του ξεκινά απ' τα συναισθήματα για να καταλήξει στη λογική κι όχι απ' τη λογική για να καταλήξει στην ψυχρότητα. Ξεκινά απ' τα μύχια της ψυχής του, απ' τ' απρόσιτα μονοπάτια της μ' όλα τα βιώματά της για να γίνει πορεία και φως στη ζωή. Ξέρει ο ποιητής πως ποίηση είναι αρμονία και στην ανώτατη αρμονία απευθύνεται. Ποίηση είναι αγάπη και γι' αυτή την αγάπη μιλάει στα ποιήματά του. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος αν η αγάπη λείπει απ' τη ζωή. Ο άνθρωπος την εξοστρακίζει γιατί δίνει το δικαίωμα στον εαυτό του ν' αφυπνίζει το κτήνος. Κι όμως «κι' είναι στη σμίξη της αγάπης το τέλειο».

Όλοι έχουμε ανάγκη από αγάπη και βοήθεια. Δεν τ' ομολογούμε. Κι έτσι σαν δεν μπορούμε να πάρουμε ή να δώσουμε αγάπη, αμολάμε το κτήνος ν' αφανίσει τον συνάνθρωπό μας.

Το ποίημα αυτό με το ποίημα «ΦΥΛΑΚΗ», έχουν άμεση σχέση κι αρμονία μεταξύ τους. Και ψάχνει ο ποιητής σ' αυτά να βρει τον άνθρωπο, το είναι του ανάμεσα στη μορφή της ζωής που λέγεται λουλούδι κι ανάμεσα στη μορφή της ζωής που λέγεται φίδι... Τι είναι η ζωή ; Μια ύπαρξη φυλακισμένη στα ιδανικά που πολλά απ' αυτά κατάντησαν δήμοι της. Στο ποίημα «ΦΥΛΑΚΗ» που είναι ένα πραγματικό αριστούργημα, η μουσική των λέξεων και των στίχων ταυτίζονται απόλυτα με τις απόηχες κι εναγώνιες ανάσες του ανθρώπου, που αιώνια φυλακισμένος θα προσδοκά με τον πόνο του να, σχίζει τα φρικτά δεσμά της κοινωνίας για μια άλλη πορεία και ουσία ζωής. Και θα βασανίζεται ο άνθρωπος πρωτότυπα απ' το συνάνθρωπό του γι' αυτή την ωραία τόλμη του. Κανένα άλλο ζώο δεν τον συναγωνίζεται. Το υπόγειο της «ΦΥΛΑΚΗΣ» μαρτυρεί το θηρίο της ψυχής του. Δυο στροφές απ' το σπάνιο αυτό δημιούργημα φτάνουν για να νιώσει κανείς πως για ν' αναστηθεί ο άνθρωπος πρέπει πρώτα να σιχαθεί τον εαυτό του για το τέλειο κτήνος που έχει μέσα του. Κι αν λαλήσει μέσα σου η αγάπη θα 'ναι τόσο αδύναμη που θα ξεψυχήσει στο πρώτο μούγκρισμα της κακίας. Αμέτρητες υπάρξεις, άνοιξαν κρουνούς με το αίμα τους γιατί έτσι το θέλησε η κακία, το μίσος και η άλογη πίστη σε κάποιο φτηνό πρόσωπο ή ιδανικό.

Σβάρνα η πόρτα,
ανταριάζει με σκόνη τη σφαίρα, ανοίγει
και βάφεται κίτρινη
και κιτρινίζει με μίσος ο πέτρινος φρουρός.

(Φυλακή)

Και σαν επίλογο τραγικού πόνου απ' τη μια, κι αιμοβόρου μεθυσσιού ηδονής απ' την άλλη, με ζοφερές σκηνές, ο ποιητής θα ψυχογραφήσει:

Ξεπνεμένοι χορεύουν
στο πανηγύρι της βρώμικης ηδονής.
Η μουσική χτυπά τις ραγισμένες καρδιές των γυναικών,

ξυπνά στο κλάμα τα βυζανιάρικα μωρά,
θλιμένα, λυπημένα, σβήνει με τη ζωή.
Κι αντιλαλεί καρκαριστά,
ξερά, σατανικά, διαβολεμένα,
το γέλιο του δράκου βασιλιά, με ματωμένα δόντια
κι ο ουρανός γεμίζει περιστέρια
που τα προγγούν απ' το υπόγειο, ματωμένα γεμάτα φιλιά.
(Φυλακή)

Κι απ' τη μεγάλη πάλη της αιματοβαμμένης ανθρώπινης αντίθεσης, πρέπει, οφείλει λέει ο ποιητής να επικρατήσει η ειρήνη ...

Γενικά και στ' άλλα ποιήματα της ίδιας συλλογής, ο δημιουργός σκιαγραφεί τις ανθρώπινες δυστυχίες όχι μοιρολογώντας και παρακαλώντας αλλά περήφανα και δημιουργικά ζητά απ' τον άνθρωπο να πολεμήσει, να νικήσει και ν' αναστηθεί απ' τις αμέτρητες πνοές του κτήνους που τον κατακλύζουν. Μηνύματα που ζητούν ζωή στο μέλλον. Αξίζει να μελετηθούν τα ποιήματα, «Αδικία, Κι αυτή αργούσε να 'ρθει, Πορεύομαι, Πλάνη, Παραλλαγές».

Ακολουθεί η δεύτερη ποιητική του συλλογή «ΚΑΘΡΕΦΤΙΣΜΑΤΑ» (Αθήνα 1982). Στον πρόλογο, ο ποιητής θα γράψει: «Όλες οι πράξεις, οι καταστάσεις, οι ενέργειες, οι εκφρασμένες γνώμες, σκέψεις, ιδέες, καθρεφτίζονται στον καθρέφτη της παγκοσμιότητας.

Και γω και συ τις βλέπουμε και τις ακούμε ή όχι, όπως φαίνονται από τη δική μας θέση, από τη δική μας σκοπιά.

Έτσι, η κάθε πράξη, κατάσταση, ενέργεια, η κάθε σκέψη, ιδέα, ζυγίζεται και εκτιμάται ανάλογα με τη γωνιά καθρεφτισμού, τη φυσική ικανότητα του δέκτη και το χρόνο.

Αυτούς τους καθρεφτισμούς προσπαθώ και γω να ζυγίσω, να εκτιμήσω Και να σχολιάσω. Κι' ακόμα να περιγράψω συναισθηματικές καταστάσεις και προβληματισμούς. μέσα από τη δική μου διάνοηση.

Άλλοτε πάλι, προσπαθώ απ' ένα σύμπλεγμα τέτοιων στοιχείων, να προβληματίσω και να προβληματιστώ.

Έτσι, προχωρώντας, έγραψα αυτό το έργο από στιγμές και σκέψεις, από καθρεφτισμούς και αντικαθρεφτισμούς της πάλης των λαών και των ανθρώπων στην καθημερινή ζωή και στην πορεία του κόσμου προς την αιωνιότητα ...».

Κι αρχίζει ο ποιητής τη συλλογή του τούτη με το ποίημα «ΠΟΡΕΙΑ», όπου αναλύει τη θέση και τη σκοπιά κάθε ανθρώπου που βλέπει, δέχεται, κρίνει και στοχάζεται γνώμες, σκέψεις και καταστάσεις μέσα απ' τη δική του πορεία κι απ' την πορεία μ' ό,τι τον περιβάλλει. Ακόμα, πορεύεται στη ζωή δεμένος και με τις ιδέες και με τους στοχασμούς που τους ζει, τους επωμίστηκε απ' τους προγόνους και τους δέχεται ή μη, αναλύοντάς τους με το δικό του πρίσμα.

Ανασκοπώντας τη ρυθμική τάξη των πραγμάτων, των καταστάσεων και των ιδεών, μπαίνουμε στην ουσία της «ΠΟΡΕΙΑΣ». Ο άνθρωπος πορεύεται στη ζωή μ' ό,τι υπάρχει έξω και μέσα του, στην καρδιά του και στους στοχασμούς του. Είναι χρόνος, είναι φύση, είναι σκέψη, είναι στοχασμός, είναι λόγος, είναι θεός. φέρει όλες τις ανάσες μέσα του. Βρίσκεται παντού, ανασαίνει μ' όλα μαζί τα πρόσωπα των πραγμάτων, λυπάται ή χαίρεται, αισιοδοξεί ή απελπίζεται, γκρεμίζει και δημιουργεί, οραματίζεται και υψώνεται. Όμως όσο δύσκολη είναι η πορεία του, όσο δέρνεται και χτυπιέται ανελέητα απ' το θεριό-ζωή, ή τη χαυδοσκελωμένη πολλές φορές κοινωνία κι απ' τον καταλύτη χρόνο, τόση ουσία πλημμυρίζει τον κόσμο του και τις σκέψεις του. Ο πόνος, οι λύπες και οι συμφορές είναι αλάθητα όπλα του για να προσεγγίσει την αρτιότητά του, που υπάρχει μέσα του και που μ' αυτόν τον αγώνα πασχίζει να τη φτάσει. Βαρύ το χρέος του και θεϊκιά η ευθύνη του.

Όμως το πόσο δίνει νόημα και ουσία η πορεία στη ζωή, ή η ζωή σαν πορεία δημιουργίας, θα μας το εκφράσει ο ποιητής στις τρεις τελευταίες στροφές του ποιήματός του :

Μακρύς ο δρόμος κι οι στιγμές μας
λύπες, χαρές κι υπομονή.
Βαρύς ο χρόνος κι οι καρδιές μας
δίνουν στο σώμα μας ζωή.

Ήρθα, σε χόρτασα και πίσω,
χιλιάδες έρχονται πολλοί.
Και προχωρώ μήπως αργήσω
σ' αυτή την πάλη την τρελλή.

Ἦρθα, δε χόρτασα και πίσω
γυρίζω να σε ξαναδώ.
Και προσπαθώ κάπως ν' αργήσω
πάλι την γλύκα σου να πιώ.

Σημασία στη ζωή έχει ο βαρύς χρόνος. Μόνο απ' αυτόν ο άνθρωπος παίρνει ζωή, γιατί έχει περιεχόμενο κάθε στιγμή που ζει και δεν είναι μετέωρος ανάμεσα σ' ό,τι τον περιβάλλει κι αξιολύπητος μπροστά στην αγνωσία και την απραξία. Αγάπη, αρετή, αρμονία, λόγος και στοχασμός από την άβυσσο, τα σπλάχνα του γεννιούνται για να σαρκωθούν μόνο στην ανθρώπινη ύπαρξη. Είναι ζωή, καταστάσεις, δημιουργία κι ανάσταση. Για όσους ο χρόνος δεν έχει βαρύτητα είναι νεκροί. Δεν νιώθουν τη διαχρονικότητά του για να δρασκελίσουν με βεβαιότητα στο μέλλον. Δεν έχουν ζωή, δεν έχουν πορεία.

Όμως το αξιοσημείωτο και το άξιο θαυμασμού στο ποίημα «ΠΟΡΕΙΑ», βρίσκεται στις αντιθέσεις των δυο τελευταίων στροφών :

Ἦρθα, σε χόρτασα και πίσω...

Ἦρθα, δε χόρτασα και πίσω

καθώς:

Και προχωρώ μήπως αργήσω...

Και προσπαθώ κάπως ν' αργήσω...

Δεν πορεύεται ο άνθρωπος μόνος του στη ζωή.

Χιλιάδες οι συνοδοιπόροι του. Χιλιάδες αυτοί που θ' ακολουθήσουν. Βιάζεται ο καθένας. Πρέπει να πάρει πολλά απ' τη ζωή. Πρέπει ν' αφήσει περισσότερα. Όμως όλοι παίρνουν; Όλοι δημιουργούν; Ο ποιητής θα πάρει και θ' αφήσει με το δικό του τρόπο, ανάλογα με την εκτίμησή του. Αλλά δεν ξεχνά πως στην τέχνη δεν υπάρχει «αρκούμαι» ή «φτάνω». Υπάρχει μόνο μια πρόσκαιρη απ' την ευτυχία που σε πλημμυρίζει γι' αυτά που 'δωσες και γι' αυτά που πήρες απ' τη ζωή.

Κι είναι πραγματικά η ζωή το πολυτιμότερο δώρο της φύσης κι οφείλουμε να τη ζήσουμε ηθικά κι αρμονικά, να δημιουργήσουμε κι όχι κάθε τόσο να την προσβάλλουμε και να την ακρωτηριάζουμε ανεπανόρθωτα. Είναι ένας καθημερινός καινούργιος κόσμος, νέος στοχασμός και νέος λόγος, που αποκαλύπτεται μπροστά μας, είναι μια χαρά κι ευτυχία, όταν έχουμε τη δύναμη να τη βλέπουμε κάθε ώρα που κυλά με καινούργιο μάτι, με νέα αισιοδοξία. Τότε πορευόμαστε σίγουρα μαζί της.

Όμως οι συμπορευτές μας που είναι τις περισσότερες φορές κακοί συστρατιώτες μας, φραγμούς στήνουν στην πορεία μας, το δρόμο για δημιουργία να μας αφανίσουν. «ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ» τα χαρακτηρίζει ο ποιητής τέτοια εμπόδια, που πολλές φορές βαθιά πληγώνουν τους αληθινά δημιουργούς ή αυτούς που ευαγγελίζονται μια ζωή καλύτερη κι έναν κόσμο ωραιότερο.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο πως για να εκφράσει αυτό που θέλει και για να πάρει πνοή ο λόγος του στο μέλλον, αγκαλιάζεται απ' τον έρωτα, έναν έρωτα ευγενικό κι αρμονικό για να πετάξει άσφαλτα τις ιδέες του περ' απ' το σήμερα. Το «ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ» έχει να πει πολλά και να σ' αφήσει να στοχαστείς ακόμα περισσότερα. Η ατομική του εκφραστικότητα μέσα απ' τον υποκειμενικό του καθρέφτη αντανakλά τις ιδέες του απ' τα' αγαπημένο του «πορτραίτο». Αλήθεια, ποιος από μας δε ζήτησε να εκφραστεί και να ολοκληρώσει αυτό το ταλέντο του μες απ' τα μάτια μιας αγαπημένης ύπαρξης; Ποιος από μας δε δούλεψε το στίχο και το στοχασμό κάτω απ' τις λατρεμένες σκιές των βλεφαρίδων και των αγαπημένων ματιών της μούσας του; Γιατί, ό,τι δημιούργησε ο άνθρωπος, ό,τι αθάνατο γέννησε η τέχνη και μ' όποια ωραιότητα στόλισε τον κόσμο κι ό,τι υποσχέθηκε στο μελλοντικό άνθρωπο, στο πρόσωπο μιας γυναίκας δεν το οφείλει;

Το πρόσωπο του ανθρώπου βρίσκεται παντού κι ανασαίνει μαζί μ' όλα τα πρόσωπα των πραγμάτων. Παντού ένα αγαπημένο «Πορτραίτο» χαράσσεται στις σκέψεις μας, μας καθοδηγεί και μας ανοίγει λεωφόρους για να πορευτούμε.

Παραθέτουμε την πρώτη και την τρίτη στροφή, γιατί σ' αυτές βρίσκεται ανάγλυφο όλο το νόημα του ποιήματος:

Έτσι τα κύματα
πλημμυρισμένα με των ματιών σου τις αχτίνες
χτυπούν το μέτωπό μου
και μου ξυπνούν το νου που ψάχνει να βρεί,

(Ο τέταρτος στίχος αποδίδεται στους δυο τελευταίους της τρίτης στροφής, όπου ο ποιητής εκφράζει αυτό που ζητάει ο στοχασμός του.)

Πίσω απ' τα' άσπρα των γαλαζοπράσινων ματιών σου,
πίσω απ' το γυάλινο το φράχτη,
πίσω απ' το μέτωπο με τους λιμένες των μαλλιών σου
κι από τους καταρράκτες

του γέλιου και της φωνής,
αυτόν που είσαι·
Αυτόν που σ' έφερε. Αυτός που ήσουν.
(Πορτραίτο)

Ό,τι δημιουργεί ο άνθρωπος κι ό,τι καταστρέφει, στην ουσία είναι άλματα
αθάνατα, γιατί η ζωή είναι αθάνατη και οι φορείς θνητοί.

Στίχοι σαν τους παρακάτω απ' το ποίημα «ΜΑΧΗ», φανερώνουν τη δύναμη
της ευαισθησίας του Νίκου Ανώγη, όπου ο ποιητής σε βαθύτερη έννοια τονίζει την
ευαρμοστία που υπάρχει ανάμεσα στον πλανήτη γη με τους ανθρώπους:

Κάποιο νεκρό κορμί
αγκάλιαζε ένα άλλο.
Κι όλα μαζί έσμιγαν με τη γη.
Έφυγε ο θόρυβος,
οι κραυγές, οι γογγυσμοί, το κλάμα.
Πέταγαν γύρω – τριγύρω πουλιά και σιωπή.
Κι ο μαχητής κοίταζε μόνος.

Οι αντιθέσεις, εύστοχες και μεγαλόπρεπες, επιβραβεύουν τη δύναμη του ποιητή
στη σύλληψη, στην έκφραση και την ευαισθητοποίηση των εικόνων.

Άλλοτε πάλι, ο άνθρωπος νιώθει στο χάος και στη σιωπή, φοβάται και ριγεί και
φτάνει ως το σημείο της απόγνωσης! Όμως η θεία μοίρα, πνοή αισιόδοξη του χαρίζει
γι αγώνα ώσπου να ξαναπλημμυριστεί από αλλεπάλληλες μεταπτώσεις. Είναι μια
κραυγή στους συνανθρώπους του και στο χάος που τον περιβάλλει και που, στην
ουσία δεν μπορεί να συλλάβει το τέλειο νόημά του:

Όλος ο κόσμος μια θάλασσα, ένα κύμα, ένα χάος.
Ένας αγώνας άνισος, μεγάλος και σκληρός.
Μια στιγμή, πολλές μικρές στιγμές....

Κι η ευτυχία του σ' αυτόν τον άνισον αγώνα είναι μονάχα λίγες στιγμές αφού
όλη η ευτυχία του ανθρώπου πηγάζει από τη δημιουργία και για την αιωνιότητα
προορίζεται.

Αλίμονο στους μικρούς! Ποτέ δε θ' αναστηθούν γιατί δεν έχουν μέσα τους την
πνοή της αθανασίας, στερούνται την πηγή του πόνου, γιατί ο πόνος είναι ανάσταση,

δημιουργία και επιβεβαιώνει πως κάθε θνητή υπόσταση έχει θεϊκή καταγωγή και σ' αυτήν αγωνίζεται να υψωθεί. Όμως με ποιόν μπορεί κανείς να δώσει στη ζωή και στους συνανθρώπους του την πνοή του και να πάρει απ' αυτούς διάθεση κι αισιοδοξία για δημιουργία, μας το λέει ο ποιητής στα ποιήματά του «ΣΦΙΞΕ ΤΟ ΧΕΡΙ» ΚΑΙ «ΜΟΙΡΑΖΕ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ».

Σφίξε το χέρι

κι αναπέτα το στοχασμό να πνίξει την πλημμύρα.

Σφίξε το χέρι

κι αγκίστρωσε τη σκέψη σ' ό,τι πονά και υποφέρει.

Σφίξε το χέρι

και χτύπα μ' αγάπη τον πόνο που σου δίνουν.

Αγκάλιασε τον αδελφό σου, σμίξε, αδέλφωσε.

Σταμάτησε το αίμα που τρέχει.

Μοίρασε τον πόνο του κομμάτια και πιες και συ.

Σφίξε το χέρι του στο δικό σου, χτύπα και συ.

Βάλε δύναμη στη φωνή σου και φώναζε στους δυνατούς,

όρμησε στην ορμή και μέσ' στη σιωπή σκόρπισε φως στο χάος.

(Σφίξε το χέρι)

Στην αγάπη βρίσκεται η δύναμη, στην αγάπη βρίσκεται η συναδέλφωση, στην αγάπη βρίσκεται η νίκη κι η ανάσταση, φωνάζει ο ποιητής.

Και για μια πιο ανθρώπινη προσέγγιση στου συνανθρώπου στου τον βασανισμένο και παραπονεμένο κόσμο ενάντια σ' ό,τι καταστρεφτικό υπάρχει είτε προέρχεται απ' τη ζωή είτε απ' τους εκμεταλλευτές και τους δυνατούς είτε απ' την κοινή ανθρώπινη κακία, ο ποιητής θα διαλαλήσει μεταφορικά:

Πράσινα όλα τριγύρω.

Ανηφόριζε προς το λόφο ή πλαγιά.

Ανέβαινε στην κορφή το δρομάκι

και μυστικά κουβέντιαζε το ποταμάκι

με τις λεύκες και τις ιτιές,

που σκύβαν ντροπιασμένες για τη γύμνια τους.

(Μοίραζε την Άνοιξη)

Κι αλήθεια· αν η χαρά είναι βαθιά, ο πόνος είναι βαθύτερος. Κλείνει μέσα του την αγάπη, την ανώτατη αρμονία και την τέλεια ισορροπία ανθρώπινου και θείου. Η χαρά κι ο πόνος ζευγαρωμένα ανασταίνουν τον άνθρωπο:

Και μια αμυγδαλιά ολόχαρη
βιαστική, όλο καμάρι,
έλαμπε μες στη δροσιά,
στολισμένη με τα' άσπρα της λουλούδια.
Μοίραζε απλόχερα,
τη μυρουδιά, την ομορφιά, την Άνοιξη.

(Μοίραζε την Άνοιξη)

Μοιάζει σ' αυτό το σημείο τον Ζορμπά που κατακλυσμένος από παιδική αφέλεια κι ευτυχία, λέγει στον Καζαντζάκη: «Το βλέπεις αφεντικό; Οι πέτρες στον κατήφορο ζωντανεύουν». Ή πάλι τον Φραγκίσκο της Ασίζης που κραυγάζει: «Κι είπα στην αδερφή μου αμυγδαλιά: Άνθισε! Κι εκείνη άνθισε».

Ο ανθρωπισμός φυτρώνει μέσα απ' τον ανθρώπινο πόνο κι η αγάπη πλημμυρίζει τη γη αφού τραφεί με συμφορές, ανέχεια και φτώχεια. Κι είναι απρόσιτη η αγάπη, γιατί θυσιές θέλει στο βωμό της, καρδιά και αίμα για να προσεγγίσεις το βασίλειό της. Ν ζεις την αγωνία της μεγάλης στιγμής και να νιώθεις την ευτυχία της κρίσιμης στιγμής, γιατί αυτές οι δύο ανώτατες ιδιότητες της ψυχής μας, μας απαγκιστρώνουν απ' τη θνητότητά μας.

Κι όμως μέσα στη σημερινή ανθρωποθάλασσα, ο άνθρωπος θα παραμένει άγνωστος σε μιαν άκρη μακριά απ' την αγάπη και την κατανόηση. Η πεζή καθημερινότητα αφανίζει τα ευγενικά συναισθήματα.

Ό,τι του ανήκει πρέπει να το ζητιανέψει:

Θάχει την τύχη να φύγει με χρήματα στο σπίτι;
Θάχει να δώσει στα ζώα του τροφή;
Θάχει; δε θάχει; Ποιος ξέρει, ίσως.
Παίρνει στο χέρι το καπέλο,
αργοσέρνει τα βήματα πάνω, κάτω
κι αποφασίζει!

Βροντά την πόρτα και ζητά....

Κλείνει η πόρτα πίσω του.

Βγαίνει στο δρόμο αργά μες στο χιόνι,

που τον σκεπάζει και σμίγει με τ' άσπρα του μαλλιά

και κρύβει μες στη λάμψη του τη μαύρη του καρδιά..

(Άγνωστος εκεί στην άκρη)

Να τι βγαίνει απ' την ανθρώπινη καθημερινότητα, την ανέχεια και την αποτυχημένη προσμονή του αύριο. Η ελπίδα πάνω σε μια στιγμή κουρελιάζεται κι ο άνθρωπος που ζητά, που θέλει και που πρέπει να ζήσει, θα φύγει μ' άδεια χέρια. Έτσι το θέλει ο συνάνθρωπός του, ο πλούσιος, το κατεστημένο... Γι' αυτό ο άνθρωπος πολλές φορές παίρνει την κατάντια του απ' το χέρι και συντριμμένος απ' το συνάνθρωπό του τυλίγεται με τον πόνο του κι ανηφορίζει τη ζωή του.

Σε σχέση όμως με το ποίημα «Άγνωστος εκεί στην άκρη», είναι το ποίημα «Σύγχρονος πολίτης». Αν συγκριθεί ο άνθρωπος του χτες με το σύγχρονο άνθρωπο, θα διαπιστώσουμε πως εξωτερικά ο άνθρωπος άλλαξε κι εσωτερικά έμεινε ο ίδιος. Τα επιτεύγματα του πολιτισμού και οι πνευματικές καλλιέργειες, οι υψηλότερες αναζητήσεις του νου ίσως τον έφεραν πιο κοντά στην καταστροφή και τη δυστυχία του. Τον αλυσσόδεσαν αιώνια στην αδιαφορία, στο κτήνος.

Χαρακτηριστική είναι η στροφή:

Δημιουργούν έτσι, νέες συνθήκες, νέες καταστάσεις.

Και βλέποντας έτσι τον άνθρωπο, θριαμβολογούν.

Εκείνος τρέχει ασταμάτητα, δεμένος μ' αλυσσίδες

στα πόδια και στα χέρια, κοιτάζει κι απορεί!

Προχωρώ ή ξαναγυρίζω!

(Σύγχρονος πολίτης)

Ο πολιτισμός είναι αναγκαία δολοφονία. Δεν μπορείς να μείνεις πίσω, πρέπει ν' ακολουθήσεις. Ξέρεις πως θα χάσεις πολλά όμως δε γίνεται αλλιώς. Καρδιά, συμπαράσταση, βοήθεια, κατανόηση όλα χάνονται. Προσφιλή μέρη, φίλοι, στέκια, χαρές, όλ' αφανίζονται. Και πίσω απ' αυτά μένει κάτι ψυχρό και χωρίς πνοή:

Όλα έχουν γίνει αριθμοί.

Τα σπίτια, οι άνθρωποι, όλα, κι ο χρόνος κι η ζωή.

Κι όλο αλλάζουν οι σταθμοί.

Μα συ ζητάς κάτι που πίσω μένει χωρίς πνοή.

(Κάτι που πίσω μένει)

Ο πολιτισμός έχει δικούς του τρόπους ζωής. Στα χαμένα ζητάς κάτι το αγνό. Η έκφραση εκείνης της ζωής χάθηκε. Ο πολιτισμένος άνθρωπος δε σκύβει να σώσει ένα χτυπημένο στο δρόμο. Η καλημέρα δεν έχει θέση στα χείλη του. Μην ζητάς λίγη επικοινωνία εκεί όπου έκανε κατοχή η ψυχρή αδιαφορία. Φτερούγισε απ' τα στήθη των ανθρώπων η αγάπη για το συνάνθρωπο. Καθένας είναι φυλακισμένος στο δικό του ψυχρό ταμπούρι. Κι από κει χτυπά το συνάνθρωπό του. Κανένας δε μένει δικός. Όλοι ξένοι... Όλοι ληλατημένοι απ' τον πολιτισμό!

Να το παράπονο ή η διαμαρτυρία του ποιητή:

Αντάμωσα στο δρόμο το παιδί μου

και δεν το γνώρισα.

Το ντύσιμό του, η εμφάνισή του, η σκέψη του,

έχουν δικό τους χρώμα.

(Χάνοντας τον ανθρωπισμό μας)

Κι αφού στα χαμένα ο άνθρωπος ψάχνει να βρει ό,τι έχασε στην κατοχή του πολιτισμού, θα βρει στο τέλος αυτό που λέει ο ποιητής:

Ψάχνοντας βρήκα τον εαυτό μου και τους φίλους μου

κι ήταν ένα δωμάτιο, μια τηλεόραση κι οι αναμνήσεις.

Δε θα σταματήσει όμως εδώ. Θα στιγματίσει την ανίερη ρουτίνα της ζωής, που κλεισμένη στα γραφεία, απελπίζεται σαν οδοιπόρος στην έρημο. Το πήγαινε-έλα στη δουλειά είναι ένα αφόρητο καθημερινό μαρτύριο. Θα μας το παρουσιάσει ο ποιητής με μια απαισιοδοξία που δικαιολογημένα τον κυριεύει:

Πρωινό ξεκίνημα χωρίς ρομαντισμό.

Μεσημεριανό ξεθέωμα χωρίς ανθρωπισμό.

Πορεία προς το θάνατο μ' επιτάχυνση.

Και το κέρδος στο κυνήγι της ζωής, γρήγορη φθορά.

(Μέχρι το μεσημέρι)

Δικαιολογημένα ο ποιητής αντιδρά, φωνάζει, αντιμάχεται. Θα βρει διέξοδο μονάχα στα χρόνια που 'ζησε στο χωριό του εκεί στον ανοιχτό Θεσσαλικό κάμπο. Έπρεπε να πονέσει για να συνειδητοποιήσει την ομορφιά και την ελευθερία καθώς και την αρμονική συμπεριφορά των πουλιών, των ζώων και τα τραγούδια του ποταμού που απαλόηχα σκορπίζονται ανάμεσα από τις δασωμένες όχθες του. Κι είναι αυτές οι μνήμες τόσο ζωντανές στον ποιητή που ποικιλόχρωμες εικόνες παρελαύνουν ατέλειωτες στους στίχους του. Καημένη νεότητα! Σφραγίστηκες για πάντα σε μια κόχη του χρόνου για να γίνεις μνήμη! Δεν ξαναγυρίζεις! Βελάσματα απελπισμένα μένουν μονάχα οι κραυγές μας που σε καλούν. Όμως κοντά σου πάντα μένει ο σοφός μας στοχασμός.

Θα πονέσει, θα ποθήσει και θα τραγουδήσει έτσι ο ποιητής:

Χωριό μου!

Σκόρπια μαζεύω θύμησες

πίσω στα χρόνια πια σπρωγμένες.

Και τις μετρώ και προσπαθώ να ξαναζήσω,

λίγες στιγμές στου ποταμού την άκρη,

και στις γωνιές που σύρθηκα παιδί.

(Χωριό μου)

Το 1984, ο Νίκος Ανώγης κυκλοφορεί την ποιητική του συλλογή «ΣΑΛΠΙΣΜΑΤΑ ΣΤΗ ΣΙΩΠΗ». Τη συλλογή του αυτή ο ποιητής τη χωρίζει σε τέσσερα μέρη: ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΗΝ ΑΕΡΙΝΗ. – ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΩΝ. – ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ. – ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ.

Εδώ πρέπει να σταθούμε λίγο στον ποιητή. Είναι ανάγκη να πούμε λίγα λόγια για τον άνθρωπο ποιητή, γιατί έτσι θα φανεί καλύτερα και ο άνθρωπος και το έργο του.

Ο Νίκος Ανώγης είναι 54 ετών. Ευθύς, ειλικρινής και στοχαστής όσο το επιτρέπει η φύση του. Εμφανίζεται όψιμα στα γράμματα. Ρομαντικός και βαθύς νοσταλγός της απλής ζωής, της ζωής του κάμπου και του βουνού δεν ξεχνά να στείλει μέσα απ' τα' άψυχο γραφείο του λίγους παθητικούς ψίθυρους στη φύση και

στ' αγαπημένο του χωριό που τον πρωτονανούρισαν. Το ήθος, η αξιοπρέπειά του και ο αθεράπευτος πόνος του για την ανθρώπινη λευτεριά ολοκληρώνουν το πορτραίτο του. Φύση ακούραστη νοιάζεται για τις ομορφιές τούτου του κόσμου, για τις καταστάσεις και τα προβλήματα, για τους συνανθρώπους που βασανίζονται στη σκλαβιά και για ό,τι ταλανίζει τον κόσμο που ζει. Βαθύς νοσταλγός της ειρήνης και κράχτης της ελευθερίας δέχτηκε να συμβιβαστεί με τον υπαλληλικό κόσμο κι ίσως έτσι να 'γινε πιο ειλικρινής η φωνή του. Ίσως έτσι μπόρεσε να νοιαστεί με τους στίχους του το μέλλον για να στείλει σ' αυτό φωνές – μηνύματα.

Η ατομική του έκφραση και η προσωπικότητα ολοκληρώνεται περισσότερο και πιο φιλοσοφικά στον ελεύθερο στίχο στον παραδοσιακό στίχο τα λίγα δείγματα δεν περιορίζουν το έργο του και το ποιητικό του ταλέντο. Όμως τη συνεχή άνοδό του θα την παρατηρήσει κανείς μελετώντας τα έργα του και βλέποντας τη διαφορά τους και στην τέχνη και τη σύλληψη των εννοιών. Γι' αυτό πολλές είναι οι κριτικές που γράφτηκαν για τις ποιητικές του συλλογές· όχι όμως για ολόκληρο το έργο του. Και λέγοντας κριτικές εννοούμε λεξιλόγιο καλπάζον, έπαινοι ξέφρενοι, σφαιρική παρατήρηση κι εντυπώσεις της στιγμής μακριά απ' την ουσία του έργου...

Στο πρώτο μέρος της συλλογής του «ΣΑΛΠΙΣΜΑΤΑ ΣΤΗ ΣΙΩΠΗ», ο ποιητής ζωντανεύει το δράμα της Κύπρου στιγματίζοντας τους σταυρωτές των αθώων υπάρξεων της Μεγαλόνησος. Όμως αξίζει να σταθεί κανείς στο μεγάλο ποίημά του «ΣΑΛΠΙΣΜΑΤΑ ΣΤΗ ΣΙΩΠΗ».

Αρχίζει ο ποιητής με τούτη τη στροφή:

Σαλπίσματα κατάθλιψης και λύπης,

στεναγμοί κι απόγνωση.

Σαλπίσματα αδικίας και καταδυνάστευσης,

καταστροφής και συμφοράς.

Σαλπίσματα ζήλειας και μίσους,

κακίας και μοχθηρίας.

Σαλπίσματα πολέμου και συμφοράς.

Και γύρω σιωπή.

Μηνύματα νεκρικής πομπής

και πορεία προς το θάνατο.

Σαλπίσματα στη σιωπή...

Ο πόνος και οι ύσσωπες κραυγές ενός λαού, που ξεκινούν από ένα σύστημα καταδυνάστευσης, από μια συμφορά που δεν έχει τέλος και που προέρχονται από πολιτισμένους τάχα ανθρώπους, δεν έχουν τέλος και η οίμωγή του που δε βρίσκει κάποια συμπαράσταση, μοιάζει τις κραυγές του Δ. Σολωμού «τόνα χτυπάει τα' άλλο χέρι – από την απελπισιά». Οι πόρτες της λευτεριάς για τη μαρτυρική Μεγαλόνησο είναι κλεισμένες ως τώρα ερμητικά. Κάθε μεγαλόπνοο και ηρωικό σάπισμά της το ακολουθεί σιωπή κι η ζωή των σκλαβωμένων συνεχίζει την πορεία της σαν τραγική ειρωνεία ανάμεσα στις σύγχρονες και πολιτισμένες κοινωνίες που διαλαλούν πως το πρότιστο ιδανικό του ανθρώπου είναι η ελευθερία.

Οι πολιτισμένες κι ελεύθερες κοινωνίες στέλνουν σαλπίσματα λευτεριάς, δικαιοσύνης και συναδέλφωσης, σαλπίσματα πανανθρώπινης ειρήνης κι ευτυχίας κι όμως όλ' αυτά είναι απελπισμένες ελπίδες, είναι σαλπίσματα στη σιωπή, που θα 'πρεπε δήμιοι να γίνουν και τους ευαγγελιστές της λευτεριάς και της πανανθρώπινης συναδέλφωσης να πνίξουν. Μακριά απ' τους ενάρετους η αρετή, μακριά απ' τους πιστούς η πίστη και μακριά απ' τη λευτεριά οι ευαγγελιστές της λύτρωσης! Πόσο αλάργα βρίσκονται απ' τα' ανθρώπινα δικαιώματα που βροντολαλούν!

Να πως διατυπώνει ο ποιητής όλες αυτές τις ψευτοϋποσχέσεις των μεγάλων απέναντι σ' ένα λαό που και η πανάρχαια ιστορία του και το ήθος του πρέπει να τον ορθώνουν πάντα περήφανο κι όχι ταπεινό ζητιάνο των Τούρκων μιλιταριστών:

Σαλπίσματα χαράς κι ευτυχίας,
αναγαλίας κι ευφροσύνης.
Σαλπίσματα δικαιοσύνης
και δικαίωσης, ισότητας κι εμπιστοσύνης.
Σαλπίσματα πόθου και λατρείας
συναδέλφωσης κι αδελφωσύνης.
Σαλπίσματα ειρήνης κι αγάπης.
Και γύρω σιωπή.
Μηνύματα για έναν κόσμο αδελφικό
για πανανθρώπινη ευτυχία.
Σαλπίσματα στη σιωπή.

(Σαλπίσματα στη σιωπή!)

Όσο μια υπόσχεση δίνει ένα φτέρωμα χαράς και πίστης, άλλο τόσο αυτή η υπόσχεση βυθίζει την ίδια τη χαρά και την πίστη στη ζοφερότητα της απελπισίας. Άνθρωπε, άνθρωπέ μου, το σώμα σου αιμοσταγεί απ' ανθρώπου χέρι!. Ποιο ανθρώπινο χέρι θα σου γειάνει τις πληγές; Μόνο το δικό σου γιατί αυτό νιώθει καλά τον πόνο σου. Ποιος θα γλύψει τις πληγές σου αν δεν σκύψουν πάνω τους μόνο τα δικά σου χείλη; Προσανάμματα και ψεύτικα φεγγοβολήματα των προστατών σου οι υποσχέσεις!

Και τελειώνει ο ποιητής το ποίημά του με τούτο το δύστυχο δίστιχο:

Είναι φορές που η σιωπή είναι μεγάλη στην ψυχή μας
και τα σαλπίσματα δεν την αγγίζουν.

Τα ρωτήματα που ξυπνούν μέσα μας μελετώντας αυτούς τους στίχους δεν έχουν τελειωμό. Για ποια σιωπή μιλάει ο ποιητής; Για την «ένοχη σιωπή» των μεγάλων απέναντι στους σκλαβωμένους της Κύπρου ή την πολύχρονη τραγωδία των Κυπρίων; Για τις ψευτοελπίδες που δίνουν και παίρνουν, προσανάμματα στους πόθους τους, ή για την ύπουλη σιωπή των υπευθύνων; Και γιατί να μην αγγίζουν τη σιωπή τους τα' αναστενάγματα, οι επικλήσεις και ο ξεριζωμός ενός λαού; Η σιωπή: είναι πάντα ένοχη και πέτρινη όταν προέρχεται απ' τους υπεύθυνους αμαρτωλούς. Γι' αυτό όσα σαλπίσματα κι αν στείλουν τα' αδύναμα στόματα πάντα στη σιωπή θα θρυμματίζονται των υπευθύνων.

Στη συνέχεια ο ποιητής θα τραγουδήσει τις ομορφιές και τους καημούς της Κύπρου, αγγίζοντάς τες με τη δική του καρδιά. Όμως όλες αυτές οι ομορφιές, λυπημένες προβάλλουν στα μάτια μας κι αντί να ξεχύσουν δροσοσταλίδες χαράς, δροσοσταλίδες πίκρας και δυστυχίας γεμίζουν την υδρορροή της μοίρας τους.

Κι ο ποιητής επισκέπτης και προσκυνητής του άντρου της Κύπριας Αφροδίτης, θα πει:

Ήταν στο πέπλο της σιωπής όλα κρυμμένα
κι η λευτεριά και η σκλαβιά, το γέλιο και το κλάμα.

Επίσης απ' τον κύκλο των ποιημάτων «ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΗΝ ΑΕΡΙΝΗ» άξια μνήμης είναι τα ποιήματα «ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ» και «ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ». Ο ποιητής μιλάει για τόπους και γι' ανθρώπους έτσι:

Δεν είδα τους κατακτητές
στη γη τη λιόχαρη της Κύπρου.
Μα πίσω κει απ' τη γραμμή τη νοητή
αντίκρυσσα σκοτάδι.
Είδα και τα φαντάσματα προγόνων
στις πόλεις, τα χωριά τα ρημαγμένα.
Δεν είδα τους κατακτητές
στα πρόσωπα των αδελφών. Δεν είδα!
Μα τα κλαδιά των ξεραμένων δέντρων
κι ανάμεσά τους οι ξεριζωμένοι έκλαιγαν.

(Αμμόχωστος)

Σε τούτες τις σύγχρονες και πολιτισμένες δήθεν κοινωνίες, ο λογισμός κι ο στοχασμός, φτερά έχουν κι αφανίζονται για να μας θυμίσουν τον Κάρερ. «Ο άνθρωπος αυτό το κτήνος». Στην ατέρμονη πορεία της ζωής, ο άνθρωπος δεν αλλάζει κι η «πολιτεία» του θα 'ναι πάντα καμωμένη στα μέτρα μιας ιδεολογίας κι ενός συμφέροντος. Θεοί δημιουργούνται και προδίδονται ή αν ζουν αιώνια είναι σκλαβωμένοι στις θελήσεις των ισχυρών. Τι μένει λοιπόν για τους αδύναμους λαούς ή για έναν άνθρωπο που ξέκοψε απ' το «χάσκον» πλήθος κι ανάστησε το Θεό μέσα του; Η φυλακή ή η κρεμάλα. Έτσι τιμωρούνται οι άνθρωποι, έτσι αφανίζονται οι αθώοι, έτσι ξεκληρίζονται οι αδύναμοι λαοί!....

Κι ακολουθεί ο κύκλος «ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΩΝ». Ο ποιητής πορεύεται μαζί τους. Ζει τον πόνο τους κι ελπίζει μαζί τους. Σμίγει το όνειρό του με τα' όνειρό τους. Εκφράζεται μέσα απ' τις λαχτάρες τους και καταγράφει ό,τι ξεπηδά απ' την ψυχή τους και φτερουγίζει σ' ένα λεύτερο μέλλον...

Καμιά ιδεολογία δεν ενώνει τον κόσμο, καμιά θρησκεία δε σώζει τον άνθρωπο. Κι αν είναι να σωθεί κάποτε ο άνθρωπος, θα σωθεί μόνο όταν καταλάβει πως ιδεολογίες, θρησκείες και Σωτήρες είναι τα πρόσωπα του κτήνους του! Αλλιώς πάντα θα αιμοσταγεί απ' το μαχαίρι των ιδεολογιών του.

Όμως πολύ εύστοχα εδώ μας γεννιούνται πολλά ερωτήματα βασανιστικά: Γεννιέται ο άνθρωπος ελεύθερος; Ή γεννιέται δέσμιος της ύλης, των παθών και του εγκλήματος που χάρη σ' αυτά επωμίζεται τα' ανώτατο χρέος του αγώνα για λευτεριά και τελειότητα; Κι αν δεν υπήρχαν αυτά ποιο νόημα θα 'χε η ζωή; Τότε σίγουρα, θεοί

θα 'χαν γεννηθεί οι άνθρωποι και δε θα'ταν μπορετό ν' αρχίσουν τη ζωή τους απ' την τελειότητα. Και αντίθετα: Μήπως όλ' αυτά τα δημιουργεί ο άνθρωπος για να εξασφαλίσει περισσότερη άνεση και καλοπέραση; Μήπως πρέπει ν' αρπάζει και το κομμάτι του άλλου; Μήπως πρέπει και την ελπίδα και τον πόθο και την ελευθερία του συνανθρώπου του ν' αρπάζει για να ζήσει; Μήπως αυτή είναι η φύση του και δεν μπορεί έξω απ' αυτή να κάνει τίποτα; Μήπως κι αυτή η ίδια η τελειότητα της ζωής βρίσκεται στο έγκλημα και την εκμετάλλευση; Γιατί απ' τη στιγμή που υπάρχει ο άνθρωπος στη γη, ποιος μπορεί να μιλήσει για ειρήνη και λευτεριά; Γιατί να κινδυνεύει κάθε στιγμή και περισσότερο απ' το συνάνθρωπό του παρά απ' τα στοιχεία της φύσης; Ποιος είναι ο φοβερός αντίπαλός του; Ο συνάνθρωπός του· αυτός που έχει τα ίδια μ' αυτόν πάθη, όποιο χρώμα κι αν έχει το πετσί του, σ' όποιο μέρος του πλανήτη κι αν ζει. Και ξέρει να βασανίζει πρωτότυπα και ξέρει να εξοντώνει τέλεια τους αδελφούς της ζωής του....

Τέτοιες σκηνές βασανισμού μας ευαισθητοποιεί ο ποιητής στον κύκλο «ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΩΝ». Βέβαια τέτοιοι βασανισμοί γίνονταν πάντοτε, όμως στα χρόνια που ζούμε, παίρνουν διαστάσεις αποτρόπαιες, γιατί πολιτισμένοι άνθρωποι φανερώνουν πως τίποτε δεν πέθανε μέσα τους απ' το κτήνος. Κι ακόμα περισσότερο, αυτές οι εφευρέσεις βασανισμού επιβεβαιώνουν πως καμιά θεωρία του η θρησκεία του δεν είναι αθώα.

Χαρακτηριστικές στροφές των ποιημάτων του, αρκούν να μας οδηγήσουν στο σύγχρονο άνθρωπο που βογγά πνιγμένος στα μαρτύρια της σύγχρονης ζωής απ' το τέλειο πολιτισμένο κτήνος:

Πνιγμένοι!

Δε μας ακούτε, δε βλέπετε;

Δε σας πληγώνουν τα βογγητά μας;

Δε ματώνουν τα στήθη σας άκαρδοι;

Δε νιώθετε; Η θηλειά μας σφίγγει.

Το πρόσωπό μας, το κορμί μας μελανιάζει.

Το αίμα στάζει, πλημμυρίζει.

Το αίμα, το αίμα, αυτό θα σας πνίξει.

(Πνιγμένοι)

Κι αλλού η μακάβρια σκηνή:

Κρατούσε στο 'να του χέρι
πνιγμένο τον άνθρωπο.
Και του 'φτυνε στο πρόσωπο
μια στάλα δικό του αίμα...
Πατούσε στα πόδια του το νόμο.
Γελούσε και φώναζε
με την άχρωμη φωνή του το χαλασμό
ναρθεί αγκαλιασμένος με τη συμφορά.

Ήρθε! Σκέπασε τα πρόσωπα, τις σκέψεις.
Πάγωσε καρδιές, ξεγύμνωσε τις σάρκες.
Τόσο σκληρός, τόσο κακός, τόσο απαίσιος.

(Χαλασμός)

Κι ακολουθεί ο κύκλος «ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ». Και γράφει ο ποιητής τούτους τους στίχους σαν προμετωπίδα:

«Αγάπη και ειρήνη να στεριώσω
στη γη μας, στην ψυχή, στον ουρανό».

Και:

«Αδύνατος στα πάθη σου πορεύτηκες
και σκότωσες τον άνθρωπο του χθες σου».

«Και σκότωσες τον άνθρωπο του χθες σου». Όχι! Ποτέ ο άνθρωπος δεν υπήρξε περισσότερο καλός και λιγότερο κακός. Πάντοτε ο ίδιος, μ' άλλο πρόσωπο, μ' άλλα ρούχα, μ' άλλα μέσα βασανισμού. Κι όμως ο ποιητής επιμένει να στέλνει μηνύματα αγάπης και ειρήνης στο μελλοντικό άνθρωπο. Αυτό πιστεύει και γι' αυτό αγωνίζεται. Ονειρεύεται μια κοινωνία ανθρώπινη αν και πιστεύει πως «άνθρωπος κοινός του καλού και του κακού κατοικητήριο».

Τρία ποιήματα τούτου του κύκλου φτάνουν και τον ποιητή να στεριώσουν στο χρόνο και τ' ανθρώπινα μηνύματά του να πορευτούν στο μέλλον:

Τον άνθρωπο πως θέλω να θεώσω,
στο δρόμο του τον καθημερινό.
Αγάπη και ειρήνη να στεριώσω
στη γη μας, στην ψυχή, στον ουρανό.

Ως πότε η αγάπη και η ειρήνη θα μένουν ένα άπιαστο όνειρο για τον άνθρωπο; Αφού το πνεύμα του, η ψυχή κι η καρδιά του είναι άστατα και βρίσκονται μακριά απ' την αρμονική λειτουργία, είναι ποτέ δυνατόν να υπάρξει αγάπη και ειρήνη στον κόσμο; Ποιος δίνει εγγυήσεις για μια τέτοια ανθρώπινη τελειότητα. Ασφαλώς καμιά θρησκεία και καμιά ιδεολογία και μονάχα οι ποιητές θα μείνουν οι αιώνιοι κράχτες της αγάπης και της ειρήνης μέσα σ' ένα κόσμο που μόνο αυτοί ονειρεύονται κι έχουν το δικαίωμα να ονειρεύονται.

Αδικητής κι αδικημένος ο άνθρωπος θα πορεύεται στη ζωή του και πάντα θα βουλιάζει στα πάθη του. Κι αν υπήρξαν Κρίσνα, Ραμά, Ιησούς και άλλοι που υψώθηκαν στην αρτιότητα ή στη θεϊκή τελειότητα, όμως δεν υπάρχει απάντηση σε κανένα μεταφυσικό ρώτημά μας. Μήπως βρήκε απάντηση ο γιός της Μαρίας που ρέκαζε (*) πάνω στο σταυρό σηκώνοντας όλα τ' ανθρώπινα πάθη και τις αμαρτίες; Όλοι βασάνισαν τον άνθρωπο με υποσχέσεις. Κι ο άνθρωπος αιώνια θα μάχεται για μια νίκη αλλά ποτέ δε θα βγαίνει νικητής, γιατί δεν αγωνίζεται δεμένος με το συνάνθρωπό του για μια ειρήνη στη ζωή, αλλά ατομικά για μια Εδέμ στο θάνατο.

Δίκαιη η κραυγή τούτη του ποιητή:

Μέρες και νύχτες μάχομαι
μ' ανθρώπινη αγάπη, καλοσύνη,
τ' απάνθρωπα και τ' άδικα στον κόσμο.

Μια νίκη να κερδίσω προσπαθώ
κι αγγελικά να πορευτώ.

Κι όλη η ζωή μου αγώνες, πάλι και καημός,
πληγές και αίμα και πόνο με γεμίζει.

Κι είναι η πληρωμή πανάκριβη στ' αλήθεια
και η μάχη δίχως νίκη.

(Μια νίκη)

Και σαν τραγικός επίλογος στον κύκλο «ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ»:

Αιώνια ο άνθρωπος μάχεται για την αγάπη, για την ειρήνη για την ισότητα και για την ευτυχία του πάνω στη γή. Κι αιώνια του ξεφεύγουν αυτές οι αξίες. Γιατί; Ξέρει κι ο ίδιος και δε θέλει να το πιστέψει. Ξέρει πως είναι άπιαστες ιδέες και μπροστά στο «σακκούλι», την κοιλιά και το συμφέρον, καπνός γίνονται αυτές οι θεωρίες. Και πως είναι βολετό να γίνουν πράξη αυτές οι όμορφες λέξεις, όταν οι άνθρωποι τις ευαγγελίζονται έχοντας σαν προστάτες όπλων και συμπαραστάτες των πολέμων αγίους και θεότητες; Πως είναι βολετό αυτές οι ψεύτικες και παρδαλές λέξεις σαν έννοιες και αξίες ουτοπιστικές να γίνουν πράξη, όταν οι άνθρωποι μεταβάλλουν τους αγίους τους σε πολεμοχαρείς; Ακριβώς εδώ βρίσκεται ο μέθυσος φανατισμός, η μεγάλη αυταπάτη των ιδεολογιών και των πίστεων που ακριβά πληρώνει ο λαός. Πληρώνει ακριβά των ψυχή του. Πότε θα λογικευτεί; Όσο θα μεθά με το κρασί των παράλογων θεωριών, αγάπη και ειρήνη δε θα βασιλεύουν στη γη. Κι αφού ο άνθρωπος θέλει να ζήσει και πέρ' απ' το θάνατο, φανταστείτε τι τραγωδία εκμετάλλευσης καταντάει η ζωή· γιατί για να εξασφαλίσει την ευτυχία στο θάνατο, οφείλει πρώτα να εξασφαλίσει την αγάπη και την ειρήνη στη γη, όμως αφού ο πλανήτης μιας πλημμύρισε από δυστυχία που να βρεθεί η ευτυχία για τον άλλο κόσμο;... Μόνο στις ιδεολογίες!

Η φύση χαρίζει τα' αγαθά της απλόχερα στον κόσμο ακριβώς για να τα στερούμαστε. Κι αν με σοφία τα προόρισε όλ' αυτά για τον άνθρωπο, όμως τοποθέτησε στα μύχια της ψυχής του την απληστία για να μη φτάνουν τα' αγαθά της για όλους μας. Τραγική αντίθεση ανάμεσα στην παραγωγή και στο παράνομο δικαίωμα των ακόρεστων υλικών απολαύσεων.

Και περνάμε στον κύκλο των τραγουδιών «ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ». Εδώ η φωνή του ποιητή είναι ειλικρινής και υποβλητική, αφού οι ερωτικοί του ψίθυροι έρχονται απ' το παρελθόν, σμίγουν με το παρόν κι αγωνίζονται μνήμη να γίνουν στο μέλλον.

Είναι αλήθεια πως μονάχα στο μεγαλείο της αγάπης νιώθει κανείς πως υπάρχει, πως ζει, πως περνά στην αιωνιότητα. Χάος η αγάπη, πόνος η ευτυχία της και συνεχείς μεταπτώσεις που τη λικνίζουν υψώνοντάς την ως το θείο και στεριώνοντάς την

γλυπτά στην αιωνιότητα. Εκείνοι που εκφράστηκαν τέλεια στην αγάπη είναι οι άστατοι ποιητές, εκείνοι που έζησαν τέλεια και θυσιάστηκαν γι' αυτήν είναι οι απλοί άνθρωποι.

Όμως, η αγάπη που νιώθει ο ποιητής δεν είναι μόνο για μια λατρεμένη ύπαρξη· είναι αντικειμενική κι αγκαλιάζει το διπλανό του, τον άγνωστό του. Γίνεται φως και όλους τους συνανθρώπους του.

Για να νιώσουμε από πού ξεκινά η αγάπη του και πως γίνεται πολύβρυση πηγή, είναι ανάγκη να σταθούμε στο τραγούδι του «ΓΙΑ ΚΕΙΝΗ»:

Ρίξε πάνω της το θείο βλέμμα σου.
Αγκάλιασέ την με την αγάπη σου.
Βάλε στον ύπνο της αγγέλους,
να ψάλλουν, να γλυκαίνουν τον ύπνο της.
Διώξε μακριά της κάθε κακό.

Η αγάπη χαρίζει υπόσταση αγιότητας στον άνθρωπο. Είναι μεγαλείο, σαρκώνεται στον άνθρωπο για να φυτέψει μέσα του το αθάνατο και στην αρτιότητα να τον υψώσει.

Γι' αυτό, οι επικλήσεις του ποιητή όπως θα δούμε σ' όλες τις στροφές του ποιήματος, είναι επικλήσεις μεγαλείου προς τον άνθρωπο:

Στείλε στις σκέψεις της τις πιο όμορφες,
δικές μας αθάνατες στιγμές
πες της γλυκά, πόσο πολύ την αγαπώ.
Κι ακόμα ποτέ αυτό να μην το λησμονήσει.
Μην ξεχαστεί και χάσουμε το δρόμο για την ευτυχία.

Είναι λοιπόν η αγάπη ένας δρόμος για την ευτυχία, ένα στενό πέρασμα που μονάχα ο πόνος μπορεί να μας οδηγήσει στη βεβαιότητα πως υπάρχουμε πως ζούμε την κάθε στιγμή και πως χαράσσουμε την ύπαρξή μας σε τούτη τη γη μόνο με το φως της. Αυτή η αγάπη μας δίνει τη δύναμη να βλέπουμε τη ζωή με μάτι αισιόδοξο μέσα απ' τον καθρέφτη των αγαθών προθέσεων. Κι η μεταρσίωση αυτή γίνεται μέσα μας όσο πιο βαθιά νιώθουμε να μας πυρώνουν οι φλόγες της αγάπης· αυτές δηλαδή που είναι ικανές να μας λυτρώσουν απ' τις ανθρώπινες μικρότητές μας:

Δώσε μας δύναμη να νοιώθουμε πάντα

το μεγαλείο της αγάπης.

Να τη μοιράζουμε ακούραστα στους φίλους, στους εχθρούς.

Δώσε σ' όλον τον κόσμο τη γαλήνη, την ευτυχία.

Δώσε και μας την αγάπη σου.

Η αγάπη αφανίζει τα μίσση. Αυτή έκραζε κι αυτή δίδασκε στη λιγόχρονη ζωή του ο Ιησούς. Αυτή σμίγει φίλους κι εχθρούς και πνίγει στην πλήμυρα της φωτοχυσίας της όλες τις κακορίζικες μικρότητές μας που τη ζωή μας αναστατώνουν. Αυτή την αγάπη επικαλείται κι ο ποιητής με το δικό του ξεχωριστό τρόπο. Απλά, ποιητικά και με μια εκφραστικότητα ατομική του, ικανή όμως να μας συγκινήσει.

Όταν η αγάπη μεγαλώνει ο κόσμος μικραίνει. Να μια αθάνατη σοφία που πηγάζει απ' τους στίχους του τραγουδιού του της τελευταίας στροφής:

Κάνε τον κόσμο πιο μικρό για να τον αγκαλιάζει.

Πιο χαρωπό και πιο ευτυχισμένο.

Αλήθεια πόσο μικρός γίνεται ο κόσμος με την αγάπη! Όχι μικρός· άκακος. Η αγάπη αφανίζει τις κακίες απ' την ψυχή μας. Γίνεται φρουρός μας και μας οδηγεί άσφαλτα στο θείο... Η αγάπη που δεν είναι απαλλαγμένη απ' τον πόνο, παίρνει υπόσταση και λάμπει και μοιράζεται με δάκρυα:

Μοιράζαμε τον πόνο μας κομμάτια

σμιγμένα με δάκρυα αγάπης.

(Προχωρήσαμε)

Κι είναι πραγματικά ευτυχία η αγάπη, όταν είναι απαλλαγμένη απ' τον οίκτο.

Το 1985, ο Νίκος Ανώγης κυκλοφορεί την ποιητική του συλλογή «ΑΔΕΛΦΕ ΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΕ». Η συλλογή του αυτή χωρίζεται σε δυο μέρη: στα «ΜΗΝΥΜΑΤΑ» και στο «ΠΙΚΡΟ ΜΑΝΤΑΤΟ».

Τούτα τα ποιήματα είναι πολύ ανθρώπινα. Ο ποιητής στα μηνύματά του πονεί, υποφέρει και θερμές επικλήσεις κάνει στους συνανθρώπους για μια ενωμένη κι αδερφωμένη κοινωνία. Κι έχει δίκιο· γιατί ποτέ άλλοτε δεν την είχε τόσο ανάγκη

αυτή τη συναδέρφωση ο άνθρωπος όσο σήμερα. Όλες οι κοινωνίες του παρελθόντος, οργανωμένες ή μη, δεν κινδύνευαν τόσο άμεσα από τις ίδιες τις δυνάμεις τους όσο σήμερα οι πολιτισμένες κοινωνίες.

Όμως η αγάπη και η συναδέρφωση των ανθρώπων που εδρεύει, στην καρδιά ή στο μυαλό; Στα κοινά συναισθήματα, στην κοινή μας μοίρα ή στον εγωισμό και την αφροσύνη των μιλιταριστών; Γιατί αποστρέφουμε το πρόσωπό μας απ' το διπλανό μας; Γιατί του αρπάζουμε ό,τι δικαιούται; Γιατί να βασανίζουμε το συνάνθρωπό μας τόσο πολιτισμένα και τόσο τέλεια; Γιατί στις μέρες μας να υπάρχουν παιδάκια με πρησμένες κοιλιές απ' την πείνα; Η κατάντια τους δεν είναι ντροπή δική μας; Γιατί δε θέλουμε να παραδεχτούμε πως εμείς οι πολιτισμένοι, οι χορτασμένοι, οι άπληστοι κι άδικοι, εμείς που πέθανε ο Θεός μέσα μας, εμείς μονάχα φέρουμε την ευθύνη. Γιατί πνίγουμε την αγάπη μας στα πάθη μας; Όμως όσα γιατί κι αν παρατάξουμε δε θ' αναστήσουμε τον πνιγμένο Θεό της αγάπης.

Αλλά ας απολαύσουμε μερικές στροφές α' τα' ανθρώπινο ποίημα, όπου ο Νίκος Ανώγης κατακλύζεται ερμητικά α' τα ευγενικά συναισθήματα της αγάπης για το συνάνθρωπό του:

Όλες τις ερημιές περπάτησα
κι ως έφτασα διψασμένος στα πόδια σου,
απόστρεψες το πρόσωπό σου από μένα.

Κυνηγημένος απ' τους ανθρώπους και τη συνείδησή μου
κι ως έφτασα στην πόρτα σου για προστασία
κλειστή τη βρήκα.

(Αδελφέ μου Άνθρωπε)

Όλοι σήμερα είμαστε ζητιάνοι· ζητιάνοι της αγάπης. Από ποιους όμως ζητάμε αυτή την αγάπη για να μας σώσει απ' τα ίδια μας τα χέρια; Απ' τον αδερφό μας τον άνθρωπο· απ' την ίδια κοινή μας μοίρα· απ' τις κοινωνίες μας, απ' τις πατρίδες μας, απ' τα έθνη μας. Γιατί ν' αλληλοσκοτωνόμαστε «με την αγάπη και την ειρήνη σημαία μας;»

Κι ο ποιητής ευαισθητοποιεί:

Κοινωνίες, πατρίδες, έθνη,

άνθρωπος τον άνθρωπο πολεμάμε,
με την αγάπη και την ειρήνη σημαία μας,
Αδελφέ μου Άνθρωπε.

Τα λόγια κι οι σκέψεις σκοτώνουν τα μηνύματα.
Και λησμονήσαμε τη γλώσσα των αισθημάτων.

(Αδελφέ μου Άνθρωπε)

Πόσο δίκιο έχει! Όλοι μιλούν γι' αγάπη και ειρήνη· όλοι υπόσχονται μια ειρηνική συνύπαρξη. Όμως τους λείπει η καρδιά, γιατί η γλώσσα των συναισθημάτων πνίγεται απ' τη γλώσσα της σκέψης που οδηγεί στην απανθρωπιά.

Όμως τα μηνύματα των ανθρώπων αυτών που μιλούν για αφοπλισμό και ειρηνική συνύπαρξη, απελπίζουν τον ποιητή· έτσι διατυπώνει:

Όμως αδελφέ μου άνθρωπε
τα δικά σου μηνύματα
δεν έφτασαν στην ψυχή μου
κι ούτε την άγγιξαν.

Το πρώτο μέρος «ΜΗΝΥΜΑΤΑ» της συλλογής του «ΑΔΕΛΦΕ ΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΕ», αποτελείται από 18 ποιήματα· από 18 μηνύματα, υπέροχες ανθρώπινες επικλήσεις προς το συνάνθρωπο για αγάπη, για ευτυχία, για αληθινή ζωή.

Ο ποιητής κραυγάζει διάτορα. Θέλει οι κραυγές του, τα μηνύματά του να πάρουν πνοή στο μέλλον, μέλλον ειρήνης να γίνουν για τον άνθρωπο. Να ποια ανώτερη φωνή διατυπώνει στο τραγούδι 1:

Η φωνή μου διαπερνά
τ' αδιάφανο φως
και κάνει αθάνατα τα μηνύματα.

Κι ακολουθεί το παράπονό του και η δικαιολογημένη αντίδρασή του απέναντι στους φρούδους ιθύνοντες:

Όμως αδελφέ μου άνθρωπε

τα δικά σου μηνύματα
δεν έφτασαν στην ψυχή μου
κι ούτε την άγγιξαν.

(Μήνυμα1)

Το γιατί δεν άγγιξαν την καρδιά του, ο ποιητής θα μας το πει συνέχεια στο ποίημά του, συνοψίζοντάς το επιγραμματικά σε δυο υπέροχους στίχους του:

Ήταν η δική μου σκέψη
π' αντίθετα πορεύτηκε.

Σε τούτα τα δημιουργήματά του, ο Νίκος Ανώγης προκαλεί πραγματικά το θαυμασμό μας. Είναι η ειλικρίνειά του, ο πόνος του, η αγάπη του και η ανθρωπιά του σε στίχους με υπευθυνότητα διατυπωμένους που μας γεννούν πολλά ερωτηματικά για τον άνθρωπο που ποτέ δε θα γίνει άνθρωπος και που πάντα με τις πράξεις του θα μας θυμίζει του πρωτανθρώπου προγόνους του.

Στο (2 μήνυμα), ο ποιητής με τα σκηνικά της φύσης σε μεγαλειώδεις μεταφορικές έννοιες διαπερνά την ψυχή μας για να μας πει πόσο αδύναμη πολλές φορές είναι η ανθρώπινη ψυχή που δεν κλείνει αγάπη μέσα της για να πείσει και να συγκινήσει. Το πόσο ερμητικά κλεισμένη είναι η ψυχή μας απέναντι στις αδύναμες κι άρρωστες ψυχές των συνανθρώπων μας, το βλέπουμε εδώ:

Κι ούτε κατάλαβα,
πως ήταν η ψυχή σου,
π' ακουμπούσε πάνω μου,
αδελφέ μου Άνθρωπε!...

Γιατί να 'ναι πάντα η ανθρωπότητα μια άστατη θάλασσα όπου παλεύει με την παλίρροια και την άμπωτη; Γιατί δε στοχάζεται ο άνθρωπος πως πίσω και μπροστά απ' αυτόν όλα, σκέψεις, ιδέες και συναισθήματα είναι αέρας, χρώμα και νερό; Και πως όλοι όσοι έφυγαν πορεύτηκαν σ' άλλων αχνάρια κι αυτοί που θα 'ρθουν θα πορευτούν στα δικά μας; Κι όμως γιατί ν' ακολουθούν πάντα την ίδια με μας πορεία της ζωής, τη γιομάτη από μίση και σκοτωμούς; Γιατί δε θέλουν να κάνουν ανθόσπαρτη πορεία τη ζωή τους που στην ευτυχία την ανθρώπινη οδηγεί; Τι είναι οι

ελπίδες μας, οι χαρές μας και τα συναισθήματά μας; Τι είναι αυτά που δημιούργησε ο άνθρωπος και λέγονται μνημεία και πολιτισμοί; Και γιατί τα δημιούργησε, αφού δεν μπορεί ούτε για λίγο να κρατήσει μέσα του το φως της αγάπης που τα δημιούργησε; Γιατί οι χαρές του και οι λιγότεστιγμες ευτυχίες του να μην ανακυκλώνονται στις μελλούμενες γενιές σαν το αιώνιο κι αθάνατο νερό;

Αέρας που έρχεται και φεύγει
οι ελπίδες, οι χαρές, οι σκέψεις, τα αισθήματα.
Χώμα π' αναγεννιέται,
η φύση, τα μνημεία, οι πολιτισμοί.
Και το νερό,
Αθάνατο, αιώνια ανακυκλούμενο
και λεύτερο.

(Μήνυμα 3)

Η αισιοδοξία είναι μια ψυχική κατάσταση που τυφλώνει τον άνθρωπο και δεν μπορεί να κρίνει τα πράγματα, τις καταστάσεις και την πορεία των καιρών του με ρεαλισμό, βαρύτητα και υπευθυνότητα. Δεν μπορεί να σκεφτεί πως ό,τι κυλάει σήμερα, θα 'ναι αυτό το ίδιο που θα 'χει επηρεάσει, διαγράψει ή θα ορθώσει το μέλλον του, το μεσημέρι της ζωής του και τα γηρατειά του. Ανέμελα περνάει τη ζωή του απ' τα νιάτα του· χαρές, λύπες, εμπόδια, καημοί, επιτυχίες, αποτυχίες δε λογαριάζονται γιατί είναι καλυμμένες απ' το πέπλο της αισιοδοξίας. Κι είναι η αισιοδοξία ένας αυθορμητισμός χωρίς κρίση, μια άγνοια, μια έλλειψη μέτρου πραγματικότητας, που δυστυχώς την έχουμε όλοι στα νιάτα μας. Όμως φτάνοντας στην «Ευθεία της ωριμότητας», γιατί δε συνειδητοποιούμε πως εκείνα που οφείλει ο άνθρωπος στο συνάνθρωπό του είναι τα πολύτιμα αγαθά της ειρήνης και της συναδέλφωσης κι όχι το ατομικό κέρδος, η ατομική μόνο επιτυχία που για να τη φτάσουμε προξενούμε δυστυχία στο συνάνθρωπό μας; Γιατί να μη γίνουμε αξιοκρατικοί εκφραστές της, αξιοκρατικοί δημιουργοί και να παραχωρούμε στο συνάνθρωπό μας ό,τι με τη δύναμή του και την αξιοσύνη του δικαιούται; Και σαν επακόλουθο να στερείται τη λευτεριά του και τη χαρά του; Και τέλος, γιατί ο άνθρωπος φτάνοντας στο τέλος της ωριμότητάς του να 'ναι φορτωμένος από μίσος και κακία και νιώθοντας το βάρος του ν' αναζητά το τέλος του; Μήπως δε βάδισε τη σωστή πορεία της ζωής του; Τότε γιατί δεν ανοίγει νέους δρόμους σ' αυτούς που θ'

ακολουθήσουν; Γιατί θέλει το τέλος του βαρυφορτωμένο ακόμα απ' τις κακίες του; Έτσι ο άνθρωπος γερνάει και πεθαίνει; Χωρίς να προσέξει, χωρίς να κρίνει, χωρίς να διδάξει στον επίγονό του από πού πηγάζει η ευδαιμονία της ζωής;

Να πως θα μας τα διατυπώσει ο ποιητής όλ' αυτά στις πιο χαρακτηριστικές στροφές του ποιήματός του (μήνυμα 4) :

Αδιάφορα τα πρώτα βήματα
στα παιδικά τα χρόνια,
νεφελώματα σκόρπια
γεμάτα αισιοδοξία.

Χαρά και προσδοκία
η εφηβεία,
τη δρασκελούμε
χωρίς να κοιτάζουμε πίσω μας.

Όμως,

Στην ευθεία της ωριμότητας
η κούραση μας βαραίνει τα πόδια
κι αργοσέρνοντας τα βήματά μας,
ξεπνεμένοι,
αγγίζουμε μπροστά μας
το τέλος, που προβάλλει σκοτεινό.

Κι ακολουθούμε το 5, 6 και 7 ποιήματά του απ' τα «ΜΗΝΥΜΑΤΑ». Σ' όλ' αυτά, ο ποιητής μας δείχνει τον πόνο του, το παράπονό του και τη βαθιά στόχασή του πάνω στο πεπρωμένο της ζωής και για το τέλειο που πασχίζουν να προσεγγίσουν οι μεγάλοι οραματιστές. Κι όμως: το πιο τέλειο είναι να καταλάβει ο άνθρωπος πόσο ατελής πεθαίνει ανάμεσα στα:

Ήμουν μόνος.
Μέσα στα νεκρά ασύνδετα
ανθρώπινα υλικά.

(Μήνυμα 7)

Ο Νίκος Ανώγης στη συλλογή του «Αδελφέ μου Άνθρωπε» υπότιτλος, «ΜΗΝΥΜΑΤΑ» δρασκελίσει με βεβαιότητα το χρόνο για να σμίξει με τον ανώτατο στοχασμό και να μας χαράξει τ' αθάνατα κομμάτια τούτης της συλλογής του. Είναι ένα δώρο σμιλεμένο απ' τις ανθρώπινες ανάσες· τις εύοσμες και τις δύσοσμες. Είναι μεγάλη κι ενάρετη θυσία να επουλώνουμε τα ψυχικά τραύματα του συνανθρώπου μας ή να τον βοηθάμε να ξεπεράσει τις δυσκολίες του. Να δίνουμε όταν μας ζητούν και να μην αρπάζουμε πάνω στην ανάγκη μας. Όμως μας ζητούν αυτό που έχουμε, όταν δεν μπορούν να το πάρουν μόνοι τους. Αλλά νιώθοντας πως μπορούν να μας το αρπάξουν, δεν περιμένουν να τους το δώσουμε. Μας το αρπάζουν τότε μαζί με τη ζωή μας. Κι έτσι μέσα σ' αυτή την ψυχική ανθρώπινη αστάθεια, αλίμονο στον καινούργιο κόσμο των οραματιστών.

Και να το επιγραμματικό μεγαλείο του Νίκου Ανώγη, που ολοκάθαρα δείχνει τα σκοτεινά μονοπάτια της ψυχής μας:

Κι όταν πείστηκε,
πως θα ζούσε με τη δική μου ζωή.
Πως του χρειάζονταν σαν σκαλοπάτι,
δεν περίμενε να του τη δώσω. Με σκότωσε!...

Στίχοι σαν τους παραπάνω είναι μνημεία λόγου. Και σαν έμφαση στην απουσία του ανθρώπου μέσα στις σκέψεις, στις ιδέες, στα μνημεία και στους πολιτισμούς που δημιούργησε, ο μεγαλόστομος ποιητής θα διατυπώσει πικρόχολα κι απαισιόδοξα για την ανθρώπινη κατάντια:

Περπατούσαμε μέσα στο χρόνο
κι όλο βραδυπορούσαμε.
Στα σημάδια του δρόμου
αντικρύσαμε της ζωής τα βήματα.
Σκέψεις, ιδέες, μνημεία, πολιτισμοί.
Ούτ' έναν άνθρωπο!..
Ούτ' ένας άνθρωπος δίπλα μας!
Το χθες μνημεία.

Το σήμερα πέρασμα.

Το αύριο προσδοκία.

(Μήνυμα 9)

Ναι, αυτός είναι ο άνθρωπος του χθες, του σήμερα, του αύριο. Μνημεία, πέρασμα, προσδοκία στο χρόνο. Σημάδια στην πορεία της ζωής παρών στο χρόνο, άσπλαχνος, άκαρδος, ανειρήνευτος, ανευτυχής κι ασυναδέλφωτος «Ο απών άνθρωπος» διέγραψε την παρουσία του στη γη. Απών ανάμεσα στις συλλήψεις του και τα δημιουργήματά του!

Στα κομμάτια-μηνύματα 10 -18 που ακολουθούν, ο άνθρωπος και ο ποιητής συμπορεύονται. Υπεύθυνος ο άνθρωπος, κατήγορος που πονεί, συμβουλεύει και διαμαρτύρεται ο ποιητής. Μιλά για τις όποιες ανθρώπινες φύσεις, για τις όποιες ανθρώπινες ροπές, επιδιώξεις κι απληστίες. Και στιγματίζει τους συμβιβασμούς και τις συμμαχίες των ανθρώπων που εμποδίζουν την ειρήνη.

Αξιοπρόσεχτα ιδιαίτερα είναι τα κομμάτια 16 και 18. Στο 16, ο δημιουργός πολύ έξυπνα παραλληλίζει την Αργοναυτική εκστρατεία με τους σημερινούς πυρηνικούς εξοπλισμούς της Δύσης και της Ανατολής. Ας γευτούμε στροφή με στροφή το ποίημα για να νιώσουμε τον εγκληματία και τον αγαθό, τον πολεμοχαρή και τον ειρηνόφιλο, τον θύτη και το θύμα και τέλος να τονίσουμε πως ο άνθρωπος είναι και το μεγαλύτερο θαύμα και το μεγαλύτερο κακό που αναγκάζει τον πλανήτη μας να φρικιά:

Σχοινιά και άλμπουρα,
πανιά, κατάρτια και κουπιά,
κουράγιο, θάρρος και ελπίδα,
μ' ένα σκαρί που το 'λεγαν «Αργώ»
ξανοίχτηκα στο άγνωστο μ' ευχές
τραγούδια και χαρές.

Με συντροφιά τα' αγέρι και το κύμα του πελάγου
κι ολόλευκο ένα περιστέρι για οδηγό τους,
τις συμπληγάδες πέρασαν τις πέτρες.

Στα σύνορα της Δύσης και της Ανατολής

και των αλαργινών πολιτισμών.

(Μήνυμα 16)

Η δίψα για το άγνωστο, που είναι πνευματική αναζήτηση, απόκτηση γνώσης και πείρας, δεν είναι καινούργιο φαινόμενο.

Πρωτόγονοι ακόμα άνθρωποι ζητούσαν περ' απ' τη γη τους, μακριά απ' την πατρίδα τους κι αλάργα απ' τα σύνορά τους να δουν να θαυμάσουν και ν' αγγίξουν ό,τι υπήρχε πίσω απ' τους ορίζοντες της γης τους. Παράλληλα διψούσαν να γνωρίσουν κι άλλους ανθρώπους και ξένους πολιτισμούς για ν' αφομοιώσουν τα ήθη και τα έθιμά τους ή ν' αρπάξουν ό,τι πολύτιμο δεν είχαν. Πάντως ο απώτερος σκοπός τους ήταν η γνώση που τους ώθησε σ' αυτή την πνευματική αναζήτηση. Όμως δεν κατέστρεφαν και δεν καταδίκασαν σε δυστυχία ή θάνατο το λαό τους.

Σήμερα όμως η εξερεύνηση δεν εντοπίζεται στη γη, δεν αναζητούμε τη γνώση μέσα στον κόσμο του ανθρώπου που είναι στον καιρό μας χάος και άβυσσος. Την αναζητούμε στους άλλους πλανήτες. Αναζητούμε ζωή έξω απ' τον πλανήτη μας για να μολύνουμε τον αέρα μας και να οδηγήσουμε σε μαρασμό, πείνα και δυστυχία αμέτρητες χιλιάδες υπάρξεις. Φωνάζουμε για ειρήνη και ταυτόχρονα αφήνουμε νηστικά παιδάκια για χάρη του εξοπλισμού. Το περιστέρι που βοήθησε τους Αργοναύτες να διαβούν τις συμπληγάδες πέτρες, το κάναμε σύμβολο ειρήνης. Όμως είναι αδύνατο να μας περάσει απ' τις «συμπληγάδες πέτρες» του πυρηνικού εξοπλισμού και να μας οδηγήσει στην ειρήνη. Οι διαμαρτυρίες μας αδύνατες φτάνουν στην ακοή των δυνατών. Όχι, τίποτα δεν τους σταματά. Κι οι λαοί δεν συνειδητοποίησαν ακόμα την υποκρισία των μεγάλων και δε συσπειρώνονται αντίθετα στους λίγους δυνατούς.

Να πως παρουσιάζει ο ποιητής την εναγώνια αυτή κατάσταση:

Σχοινιά και άλμπουρα,
πανιά, κατάρτια και κουπιά, τα χέρια,
το σώμα, το κορμί μας για σκαρί.
Αγάπη στην καρδιά μας για τον κόσμο
κι όπλο πανίσχυρο τη φωνή μας.

Και προχωρεί μαζί με την κομμένη ανάσα των λαών:

Και φτάσαμε στις συμπληγάδες πέτρες,
σφαίρες πυρηνικών εξοπλισμών της Δύσης, της Ανατολής.
Το πέρασμα το περιστέρι πια δεν το μπορεί.

Και όλοι το περιστέρι το 'παμε «Ειρήνη».
Μα οι λαοί δεν το πιστέψανε ακόμα.

(Μήνυμα 16)

Κι ο ποιητής νιώθει απελπισμένος που οι κραυγές του, τα λόγια του και τα μηνύματά του δε βρίσκουν απήχηση. Γιατί; Μήπως δεν υπάρχουν συνεχιστές της ζωής που διακηρύσσουν το δίκιο, την ειρήνη και την ευτυχία; Μήπως αυτού του είδους οι σωτήρες παραμυθούν τον άνθρωπο και τα λόγια τους βρίσκονται μακριά απ' τις ιδέες τους; Όχι! Ο λαός σταυρώνει παραδειγματικά τον ήρωα, το σωτήρα ή το Θεό που θα του ευαγγελίσει την ειρήνη. Προμηθέας, Σωκράτης, Χριστός, τρεις αλήθειες πνιγμένες στην πορφύρα του αίματός τους. Όμως αν και οι ήρωες, οι σωτήρες, οι τιτάνες, οι ημίθεοι κι οι θεοί σταυρώθηκαν, είναι ανάγκη, λέει ο ποιητής, να γεννηθούν άλλοι σωτήρες, ήρωες και θεοί απ' τη δική μας τελείωση:

Ξεκίνησα από την ψυχή μου,
το γείτονά μου, το λαό μου,
πάσχιζα να πείσω τους ανθρώπους, δεν είχα δίκιο.
Αυτόν που δίδαξε την ειρήνη στις ψυχές μας
τον σταύρωσαν.

Άσκοπα ψάχνουμε για Θεούς και ήρωες.
Τους προδώσαμε, τους σταυρώσαμε.
Είναι καιρός από' τη δική μας τελείωση
να γεννηθούν ελπίδες για τον κόσμο.
Είναι καιρός να βλαστήσει
αγάπη και ειρήνη στις καρδιές.

(Μήνυμα 18)

Και στο δεύτερο μέρος της συλλογής του «ΠΙΚΡΟ ΜΑΝΤΑΤΟ», ο ποιητής θα πει πικραμένος τα λόγια τούτα για να χαρακτηρίσει τον άνθρωπο, φίδι και λουλούδι:

Κι αντί γι' αδερφαγκάλιασμα
και φίλημα γλυκό
φιδιού κι εχθρού αντάμωμα
και χάρου ριζικό.

Ο άνθρωπος πάντα θα μάχεται ανάμεσα στο καλό και στο κακό. Φαίνεται όμως πως το φορτίο των κακών είναι βαρύτερο απ' το φορτίο των καλών και η ψυχή του θα βουλιάζει πάντα στα σκοτάδια του κακού. Και «σαδισμού μετέσχε μοίρας», αφού στα σκοτεινά άντρα της ψυχής του γερά ριζωμένο βρίσκεται το κακό. Για να γλιτώσει όμως απ' αυτό πρέπει να περισσέψει το καλό. Πως; Ποια απάντηση χωράει σ' αυτό το ρώτημα; Γ' αποτελέσματα των πράξεών του είναι η απάντηση. Αυτά πρέπει να τον συνετίσουν και να τον οδηγήσουν στην αγάπη και στην ειρήνη.

Κι ο ποιητής απαντά:

«Ο θάνατος αγαπημένων προσώπων είναι πικρός.
Ο θάνατος των παιδιών μας αξεπέραστος πόνος.
Ο σκοτωμός στον πόλεμο κατά του εισβολέα
θρήνος και τιμή.
Ο σκοτωμός αδελφών σ' εμφύλιο πόλεμο
θρήνος και ντροπή».

Δε χρειάζεται να προσθέσουμε τίποτα σ' αυτό το μνημείο της σκέψης και της αλήθειας. Καθένα θάφτει το διπλανό του, τον αδερφό του, το γείτονά του όπως μπορεί. Και σ' ορισμένες εξαιρέσεις, το σκοτωμό τον αποκαλούν τιμή. (Το να τυφλώσεις 10.000 αιχμαλώτους όπως έκανε ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος είναι τιμή;)

Στα τραγούδια «ΠΙΚΡΟ ΜΑΝΤΑΤΟ» παρατηρεί κανείς τις γενιές των ανθρώπων που κυλούν και κατρακυλούν στο χρόνο άβουλοι στο κακό και δεμένοι στην αγάπη και τη χαρά. Δεν τους λυγίζουν τα βάσανα κι οι μπόρες της ζωής, γιατί η αλυσίδα που τους κρατεί σε ισορροπία, η αγάπη, είναι βαθιά ριζωμένη μέσα τους κι έγινε πια πνοή τους.

Τρεις είν' οι νιοί τρεις δυνατοί

σ' όλους ειν' ίδια η αγάπη κι η στοργή
σώμα και πνεύμα κι αντοχή
κι είναι δικά τους όλα σ' ουρανό και γη.

Για να καταλήξει:

Σάρκες, αναβλαστάνουν τα κορμιά και μεγαλώνουν.
Ανδρούνται τα παιδιά και γίνονται θεριά λιοντάρια.
Κρατούν στα χέρια τους τη γη κι οι τρεις και δε μαλώνουν.
Σκορπούν αγάπη και χαρά με σιγουριά σαν παλικάρια
κι όλη η καλύβα η μικρή παλάτι στα σκοτάδια.

(Πικρό μαντάτο 2)

Όμως τα τραγούδια 4, 5 και 6, στο «ΠΙΚΡΟ ΜΑΝΤΑΤΟ», δείχνουν ολοφάνερα πως ξεκινάει το κακό. Οι τρεις αδερφοί αγαπημένοι δούλευα, ειρηνικοί ονειρεύονταν, την ευτυχία τους ανάσαιναν μέσα απ' την καλύβα τους. Ως τότε; Μήπως κινδυνεύουν να πλήξουν απ' την αγάπη του, απ' την ψυχική τους στασιμότητα; Εδώ είν' ανάγκη πάλι ν' αναφερθούμε πως «Ο άνθρωπος σκοταδισμού μετέσχε μοίρας». Αυτό για τους τρεις νέους είναι μια πρωτοτυπία. Ευαισθητοποιεί με μεγάλη ζωντάνια ο ποιητής πως ο άνθρωπος βρίσκεται στο πεπρωμένο του. Εκεί οφείλουμε ν' αναζητήσουμε τον απώτερο κόσμο της ψυχής του, τη ρίζα των καλών ή των κακών. Αφού αυτά υπάρχουν θα 'ρθει κάποτε και η αφύπνισή τους...

Στη συνέχεια αναφέρεται ο ποιητής στον αλληλοσκοτωμό τους με τα πιο ζοφερά σκηνικά για να καταλήξει στα συμπεράσματα πως και με ποιους τρόπους εκμεταλλεύονται οι μεγάλοι το θάνατο των ανθρώπων που πολλές φορές θυσιάζονται για ηθικά ή ίσως για ηθικά ιδανικά:

Και πίσω τους οι αρχηγοί και πίσω τους οι επιζώντες
καιροσκόποι αρνητές, κυνηγοί της καλοπέρασης.
Και του παρόντος η απόλαυση κι ο πλουτισμός
Θανάτου και συμφοράς σπορείς.
Φτώχιας και πείνας δημιουργοί
των κριμάτων τους, αδικίες.

(Πικρό μαντάτο 7)

Αυτό θα γίνεται πάντα στη ζωή. Μόνο που θα γίνεται απ' άλλα χέρια:

Η σκυτάλη της ζωής άλλαξε χέρια
και πορεύεται στο δρόμο της
στον κύκλο της αιωνιότητας.

(Πικρό μαντάτο 8)

Το 1987, ο Νίκος Ανώγης κυκλοφορεί την Πέμπτη κατά σειρά ποιητική του συλλογή, «ΜΑΝΑ ΜΕ ΤΑ' ΑΡΩΜΑ ΜΙΛΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΣΙΩΠΗ». Η συλλογή τούτη αποτελείται από 15 τραγούδια – δημιουργήματα σ' ελεύθερο στίχο. Το περιεχόμενο και το νόημά τους συμπυκνωμένο κι η δομή τους αυστηρή κι αριστοτεχνική. Σπάνια παρατηρεί κανείς μακροσκελείς στίχους και δε βρίσκει εύκολα πλεονασμούς. Δεν υπάρχουν επίσης διασκελισμοί και οι στίχοι κόβονται ακριβώς στο σημείο που πρέπει να κοπούν. Γενικά σ' αυτή τη συλλογή, ο Νίκος Ανώγης παρουσιάζεται πιο αυστηρός σ' ό,τι αφορά την τεχνική και μουσική οργάνωση των στίχων του. Είναι φειδωλός στις λέξεις και προσπαθεί να πετύχει μια άψογη συμπύκνωση νοημάτων για να τα ταυτίσει απόλυτα με την ευαισθησία του που γενικά σ' όλες τις συλλογές του τον κατακλύζει.

Ο ποιητής αρχίζει τη συλλογή του με τον ύμνο στη μάνα του, «ΜΑΝΑ ΜΕ Τ' ΑΡΩΜΑ ΜΙΛΑΣ». Είναι μια μνήμη ενάντια στο χρόνο, που μ' αγάπη και τρυφερότητα πηγάζει μέσα απ' τον ευαίσθητο πολύπνοο κόσμο της ψυχής του, για την αιώνια και σοφή μορφή της της μάνας, αυτής της ύπαρξης που με τον πόνο της, την καρτερικότητά της και τη σιωπή της μιλά όλες τις γλώσσες της ψυχής και του κόσμου. Πηγή αγάπης και πηγή δημιουργίας της ζωής, ομορφιά και ωραιότητα, μορφή που θα ερήμωνε ο πλανήτης με την απουσία της, η μάνα δίνει νόημα στο χρόνο, περιεχόμενο και ουσία στις θεϊκές αξιώσεις με το δικό της μυστηριακό προνόμιο να φέρνει ανθρώπους, ήρωες, μύστες και θεούς στη ζωή. Είναι η ίδια η δημιουργία σαρκωμένη τη μορφή της. Γι' αυτό δεν υπάρχει αρετή και πόνος, συγχώρηση και καρτερικότητα που ν' απουσιάζει απ' την ψυχή της. Και δίκαια κάποιος στοχαστής φώναξε: «Δώστε μου γυναίκες για ν' αλλάξω την όψη του κόσμου.

Στη μάνα λοιπόν αφιερώνει ο ποιητής το πρώτο τραγούδι της συλλογής του. Το ποίημα ανήκει στα στοχαστικά εκείνα δημιουργήματα όπου κάθε στίχος του συγκινεί

ιδιαίτερα κι αφυπνίζει στον κόσμο της ψυχής μια πλήμμουρα αισθημάτων εξαγνισμένων και θεϊκών. Είναι αναμφίβολα ένα δημιουργήμα που έλειπε στο είδος απ' την Ελληνική Γραμματολογία. Είν' ένα αραβούργημα τέχνης όπου η μνήμη, ο πόνος και η ευαισθησία ορθώνουν τον ποιητή σε αληθινό δημιουργό και τον αναγνώστη πνίγουν σε δαιδάλειους συγκινησιακούς κρονούς ή σε δαιδάλεια συγκινησιακά άντρα για να στοχαστεί την άγια μορφή που απ' την ανυπαρξία τον οδήγησε στη ζωή.

Ας πάρουμε με τη σειρά τις στροφές για να θαυμάσουμε και ν' απολαύσουμε τους ζωντανούς στίχους του, που και μνήμη και ψυχή δονούν και μας αφυπνίζουν το ιερό και ανώτατο χρέος μας ν' ατενίζουμε πάντα σαν κάτι το θεϊκό κι αθάνατο την πολύπνοη και πολύκαρπη και πολυσέβαστη ύπαρξη που λέγεται μάνα και που μένει η ίδια όποια χώρα κι αν έχει πατρίδα, όποιο χρώμα κι αν έχει το πετσί της:

Η σάρκα σου
δική μου σάρκα και στέγη
σπίτι και σκήνωμα και δώμα,
τροφή και αίμα
και προσμονή.
Ύστερα το σώμα,
τα χέρια, τα πόδια
η μορφή σου, μορφή μου.
Βλαστάρι του κορμιού σου,
χυμούς κι αισθήματα γεμάτο.

Οι γονείς δεν είναι μονάχα κανάλια ή ένα μέσον απ' τα οποία διοχετεύονται παιδιά στη ζωή. Ιδιαίτερα η μάνα συμμετέχει στην ύπαρξη που τρέφει μέσα της απ' την ώρα της σύλληψης ως την ώρα της γέννησης. Τρέφει τη νέα ύπαρξη μέσα της δίνοντας τα πολυτιμότερα υλικά της σάρκας της. Και ταΐζει αφειδώλευτα το νέο βλαστάρι του κορμιού της με το αίμα της. Κι όταν βγει στο φως της ζωής, με τις φροντίδες της, με το γέλιο της, με τα κλάματά της, τα αισθήματά της και τις θυσίες της του υπόσχεται μια ευτυχισμένη ζωή, το πολυτιμότερο δώρο ανάμεσα στους θνητούς. Κι ολοκληρώνονται έτσι οι θυσίες της στο βωμό της γέννησης, στη διαιώνιση....

Δίκαιας λοιπόν ο ποιητής θα πεί:

Κι οι κόποι σου, θυσίες
στο βωμό της γέννησής μου,
στη διαιώνιση.

Η ζωή δε διαιωνίζεται ανεύθυνα. Ο κρυφός σπόρος φέρει μέσα του όλη την υπευθυνότητα της φύσης. Κι η μάνα συντελεί σ' αυτό το έργο πάσχοντας: γι' αυτό μετά τη γέννηση ενός παιδιού ξαναανιώνει, πλημμυρίζεται από αγάπη για τον κόσμο και το βλαστάρι της κι εξαγνισμένη πια συνεχίζει την καινούργια διαιώνιση ενός ανθρώπου, ενός μύστη της ζωής.

Στα ύπουλα κυλίσματα του χρόνου, στ' αγκυλωτά της ζωής μονοπάτια, σμιλεύει ακούραστα τα βλαστάρια της κι εξωραΐζει με την παρθενικότητα των αισθημάτων της τον κόσμο των ζωντανών δημιουργημάτων της. Κι οι δρόλαπες της ζωής δεν τη λυγίζουν ούτε στιγμή δεν τη λιποψυχούν γιατί πρέπει ν' αντιπαρέλθει τις παλίρροιες της ζωής για τα παιδιά της.

Να πως ευαισθητοποιούνται οι εικόνες των θυσιών της απ' τον ποιητή:

Στου χρόνου το κύλισμα
βαθιόριζο δεντρί
με ρόζους και πληγές.
Δε λύγισες στην πείνα, στη δίψα
και στο πάλαιμα.

Υπάρχει ανταμοιβή για τις ευγενικές θυσίες της μάνας; Πρέπει αυτή η ύπαρξη να γευτεί του καρπούς των θυσιών της; Ή όλ' αυτά γίνονται απ' το ορμέφυτό της; Ποια θυσία μας σαν αντιστάθμισμα των θυσιών της θα μπορούσε να συγκριθεί με την αγάπη της; Αν κρατούσαμε κάτι απ' τον κόσμο της, κάτι απ' το κάλλος της ψυχής της, θα νιώθαμε κι εμείς το άρωμα και το μεθύσι που νιώθει εκείνη βλέποντας τα βλαστάρια της να μεγαλώνουν, γιατί τα παιδιά της είναι καρποί της, που ευτυχισμένη νιώθει σαν ευωδιάζουν κι αγαπημένα πορεύονται τα βραχώδη μονοπάτια της ατίθασης ζωής...

Και συνεχίζει ο ποιητής το ιερό μνημόσυνο στη λατρεμένη μορφή της. Και βρίσκεται το μεγαλείο του ύμνου του και της σύλληψής του στο τρίτο κομμάτι του τραγουδιού του όπου το αφιερώνει στην πεθαμένη μάνα του. Κι έγινε η σάρκα της

λουλούδια και τριαντάφυλλα στου κάμπου τη σιωπηλή απεραντοσύνη. Όμως η ομορφιά των λουλουδιών μιας τριανταφυλλιάς, φυτρωμένης στο μνήμα της, αισθήματα και σκέψεις σκορπάει γύρω της και τ' άρωμά τους είναι ένα μεθυστικό όνειρο και μια ομορφιά αιώνιου ψυχικού κάλλους:

Η ομορφιά των λουλουδιών της
αισθήματα και σκέψεις.
Και τ' άρωμά τους,
όνειρο και μεθύσι
και της ψυχής σου κάλλος.

Στις συμβολικές αυτές εκφράσεις του ποιητή, βρίσκεται η πεθαμένη μάνα του. Αυτό είναι το μνήμα της μάνας του, αυτά πρέπει να 'ναι τα μνήματα όλων των μανάδων. Και πεθαμένες ακόμα να κατακλύζουν τη γύρω φύση μ' ομορφιά κι αρώματα. Ίσως σ' αυτό το σημείο να θέλει να δείξει ο ποιητής τη μεταθανάτια αγάπη και συμπαράσταση της μάνας για τα παιδιά της. Κι αυτό μας θυμίζει την «ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ» του Ζαν Ρισπέν που λέει:

«Κλαίει ο νιός
κλαίει κι η καρδιά και λέει:
επόνεσες αγόρι μου; και κλαίει.».

Κι ο ποιητής σαν πονεμένο ψίθυρο κι αναστεναγμό τελειώνει τον ύμνο του:

Μάνα!
Γλυκιά μου μάνα!
Τώρα με τ' άρωμα μιλάς
και τη σιωπή.

Αλήθεια· τι μπορεί να προσθέσει κανείς σ' αυτό το τετράστιχο! Εδώ θαυμάζεται η μεγαλοπρέπεια με την οποία τελειώνει ο ύμνος. Χαμόγελα κι ευτυχία, ζεστασιά και γλύκα, σκορπούσε η μάνα γύρω της όταν ζούσε. Άρωμα τώρα γύρω της σκορπίζει η τριανταφυλλιά που φυτρωμένη καθώς είναι στο μνήμα της, το περίσσειμα της καλοσύνης της ρουφά για να το ξεχύνει σ' ευωδιά στη φύση. Κι η

σιωπή της συμβολίζει τ' απέραντο βασίλειο του θανάτου, όπου απ' το σιωπηλό αυτό εργαστήρι ανασταίνονται στη μνήμη μας οι μεγάλες υπάρξεις – μάνες που στα δάκρυά τους κυλά η αγάπη όχι μόνο για τα παιδιά της αλλά για τα βλαστάρια όλου του κόσμου.....

«ΤΙ ΑΓΓΙΓΜΑ» είναι το δεύτερο ποίημα της συλλογής του. Ποίημα ερωτικό όμως ολοκληρωτικά στοχαστικό. Εδώ δεν έχουν θέση οι ταπεινές και φτωχές διαχύσεις της αγάπης. Εδώ λέγεται κι εκφράζεται κάτι μεγάλο· και σα μεγάλο είναι αιώνιο. Ας παρακολουθήσουμε το πρώτο μέρος του, προτού μπούμε στα άντρα του μεγαλείου του. Είναι γεννοβολήματα σκέψεις, που ο Νίκος Ανώγης ξέρει να χαρίζει στους αναγνώστες του:

Το άγγιγμα της σάρκας σου
κι η σιωπή
σταμάτησαν το χρόνο.

Ο χτύπος της καρδιάς μου,
η ροή του αίματός μου,
έφερναν κάποιο μήνυμα.

Η έλξη για ένωση και τα μάτια σου
γεννούσαν
του έρωτα το αίσθημα.

Στη γεύση του φιλιού σου
κατάλαβα
πως στην καρδιά μου γεννήθηκε η αγάπη.

Μέσα στην προσμονή ανδρώθηκε
και να τη νικήσω δεν μπόρεσα ποτέ.

Όλα στη ζωή παίρνουν μια διαφορετική πορεία κι αγγίζουν την ουσία και την τελειότητα του κόσμου τούτου, μόνο με τον έρωτα. Ο έρωτας όμως θεωρείται ολοκληρωμένος όταν καταλήξει σε μια καθολική αγάπη, αγάπη που θ' αγκαλιάζει όλον τον κόσμο. Ο έρωτας είναι πηγή δημιουργίας. Ο άνθρωπος όταν πλημμυρίζεται

απ' αυτό το θεϊκό συναίσθημα, νιώθει πως υπάρχει πως φτάνει στην υπόσταση του Θεού, γιατί ο έρωτας έχει άπειρα μονοπάτια που τον οδηγούν σε κάποια τελειότητα για να προσεγγίσει τις ανώτατες σφαίρες της αιωνιότητας. Κανένα άλλο αίσθημα στη ζωή δεν καρπίζει τόσο σοφά και τόσο τέλεια την ανθρώπινη ύπαρξη. Τα ρίγη της συγκίνησης στο άγγιγμά του είναι οι κρουνοί που ανοίγονται στο σώμα και στο πνεύμα για να περιλούσουν τον άνθρωπο με φως και να του χαρίσουν στιγμές ανώτατης ευτυχίας κι αρμονικής συμπεριφοράς απ' τη σοφή λειτουργία του σύμπαντος. Κι είναι ο έρωτας ένας ανδρισμός που γενναιοποιεί την καρδιά κι οδηγεί σε φιλότιμο και πανανθρώπινη αγάπη. Ίσως χωρίς αυτόν, η διαιώνιση του ανθρώπου θα 'ταν χωρίς νόημα και ψυχρή. Η ψυχή δε θα συμμετείχε στην αρμονία του σύμπαντος και τα ευγενικά συναισθήματα θ' απουσίαζαν απ' τη ζωή.

Και ξανοίγονται καινούργιοι κόσμοι στην ψυχή μας με τον έρωτα και καινούργιες πορείες ξεκινούν από μας για τη ζωή και μας υπόσχεται ένα πιο τέλειο ανθρώπινο γένος. Και η ένωση δυο υπάρξεων που 'ρχεται απ' τον έρωτα, λύνει πολλά μυστήρια του κόσμου που μας περιβάλλει, γιατί αυτό το παιδί της Αφροδίτης την ωραιότητα σμιλεύει μέσα μας και την αγάπη για το συνάνθρωπό μας χαλκεύει.

Όλα τα κομμάτια του ποιήματος «ΤΟ ΑΓΓΙΓΜΑ» βρίσκονται στο ίδιο ύψος σύλληψης. Τέλος αξίζει να μνημονευτεί το 5, όπου ο ποιητής μιλάει για την απόλυτη ένωση δυο ερωτευμένων, που όχι μονάχα το μήνυμα της ζωής δέχτηκαν, αλλά και την ταύτισή τους στο υπέρτατο χρέος της ζωής με το να εξασφαλίσουν το συνεχιστή τους στον κύκλο του χρόνου.

Θαυμάστε τη μουσικότητα και την αλήθεια της φωνής του στους στίχους του:

Όταν μπήκα στη σάρκα σου
έσμιξα μαζί σου.
Ταυτίστηκα.
Συνεχιστής και μάρτυρά μας
ο ερχόμενος
στον κύκλο της ζωής.

Η ζωή είναι φως και φλόγα. Αιώνιο φως και χίμαιρη φλόγα. Αιώνιο τραγούδι, που ο τραγουδιστής του στενάζει και στέλνει απαλόηχους κραδασμούς της ψυχής του τον κόσμο στο άπειρο. Κι είναι αυτό το τραγούδι ο πρώτος χαρούμενος ύμνος προς τη ζωή κι ο στερνός της – χαιρέτισμα προς το θάνατο.

Και πάνω σ' αυτά πολλά θα 'χει να μας πει ο ποιητής στο ποίημά του «ΤΡΑΓΟΥΔΙ».

Αρχίζει με τούτους τους στίχους:

Τα πρώτα μας τραγούδια
κραυγές χαρούμενες και πονεμένες.

Τα πουλιά της άνοιξης
μου 'μαθαν το τραγούδι του έρωτα.

Και το 'πα της καλής μου
για να της πω πως αγαπώ.
Και το 'πα στη φύση
για ν' ακουστεί στη σιωπή.

Ό,τι πρωταγγίζουμε στη ζωή, ζήσουμε ή γευτούμε, με χαρούμενες ή πονεμένες κραυγές θα το εκδηλώσουμε. Εδώ ακριβώς βρίσκεται ο σοφός συνδυασμός της ζωής: στο χαρούμενο και στο πονεμένο, στο τραγικό και στο μεγάλο, στο ταπεινό και στο θείο. Και στις απόκρυφες πηγές αυτών των ψυχικών καταστάσεων, υπάρχει το μεγαλείο της αιωνιότητας, που με τον έρωτα παίρνει πνοή για να υψώσει στις υπεργήινες σφαίρες του τον άνθρωπο – δημιουργό.

Κι ατενίζουμε κάθε δημιούργημα της φύσης και νιώθουμε και θαυμάζουμε στο καθένα απ' αυτό τη μορφή που λατρεύουμε. Και γίνεται η ατέρμονη φύση βουβό άντρο, τις πνοές του έρωτά μας να κλείσει ερμητικά στη σιωπή της, στην ανέκφραστη αιωνιότητά της.

Και κλαίμε και ύσσωπα κραυγάζουμε και παλεύουμε στις ζωής το Διγένηιο αλώνι για ν' ανδρωθούμε τη δύναμη, το θάρρος και την αντοχή, όπως σωστά λέει ο ποιητής:

Ο πόνος, το κλάμα, το δάκρυ
δρόσιμα της θλιμμένης μας ψυχής.
Ο πόνος, το κλάμα, το δάκρυ
δύναμη και θάρρος κι αντοχή.

(Τραγούδι)

Με τραγούδι γλυκόηχο χαιρετίζουμε τον έρωτα και με τραγούδι αδερφωσύνης και υπομονής ελαφρώνουμε της δουλειάς τον κάματο, όταν ο ιδρώτας μας ποτίζει τους κόπους μας. Παντού τραγούδι· στη χαρά, στον πόνο, στη γιορτή, στη δουλειά, στο γάμο, στο θάνατο. Όμως τούτο το τραγούδι κάποτε θα γίνει σιωπή. Κι ο ποιητής θα καταλήξει στο στοχαστικό τούτο συμπέρασμα: πως τ' ατέλειωτο τραγούδι της ζωής μπορεί να εκφραστεί πιο τέλεια μέσ' απ' την απόλυτη σιωπή· έτσι η μεγάλη σκέψη κι ο ψίθυρος της ψυχής είναι τραγούδι αιώνιο γεννημένο και σμιλεμένο από τα φλόγιστρα των παθών και των καημών μας.

Να πως εκφράζει και ταυτίζει ο ποιητής το τραγούδι του με την απόλυτη σιωπή:

Ύστερα το τραγούδι έγινε σιωπή.

Ατέλειωτη της νύχτας σιωπή.

Τραγουδούσα με τα μάτια,

με τη σκέψη με τη σιωπή.

Τραγουδούσα με τη σιωπή.

Με την απόλυτη σιωπή.

Κι όλα μια φλόγα τριγύρω

κι ένα ατέλειωτο τραγούδι.

(Τραγούδι)

Μη δεν είναι τα πάντα γύρω μας ένα τραγούδι; Μη δεν είναι μια αρμονία που μονάχα με τη γλώσσα του σιωπηλού τραγουδιού την εκφράζουμε; Μη δεν είναι το τραγούδι κι ο χορός η έκφραση του θείου; Μη δεν ήταν πιο κοντά στο θεό του ο Φραγκίσκος της Ασίζης, όταν τραγουδώντας και χορεύοντας και χτυπώντας παλαμάκια τον υμνούσε; Και γιατί να 'ναι πιο κοντά στο θεό του ο άνθρωπος που ζητά με ύμνους και ταπεινά παρακάλια τη σωτηρία της ψυχής του; Και για ποια σωτηρία ξοδεύει τόσα ανούσια λόγια που δεν μπορούν να συγκριθούν σε ειλικρίνεια με τα χοροπηδήματα του αγνού εκείνου Φραγκίσκου που πλησίασε το τέλειο με τραγούδια, παλαμάκια και χορό; Γινόμαστε πιο τέλειοι στη ζωή όσο πιο τέλεια τραγουδάμε κι όσο πιο τέλεια παραδινόμαστε στη σιωπή. Γιατί κι ο Θεός και ο διάλογος κι ο χρόνος κι ο θάνατος μέσα στην απόλυτη σιωπή εναρμονίζονται. Κι

απόλυτη σιωπή θα πει απόλυτη σκέψη· και πιο βαθιά: σιγή του νου, απόλυτος στοχασμός.

Αυτές είναι μερικές απ' τις βαθυστόχαστες σκέψεις που μας αναγκάζει να βυθιστούμε το απόσπασμα 6 απ' το ποίημα «Τραγούδι».

Τα πρώτα όπλα που μ' αυτά ξεκινάει κανείς να «πολεμήσει» στη ζωή είναι η αθωότητα και η άγνοια. Να «πολεμήσει;» Να ποιον και γιατί; Με τους συνανθρώπους του, με τις πίστες του, με τις ελπίδες του. Αν τους συνανθρώπους του με υπουλότητα ή ανδρεία νικήσει, τότε οι πίστες του κι οι ελπίδες του θα πραγματοποιηθούν και θα κατευθύνει ο ίδιος τη ζωή του. Αν όχι, είναι χαμένος. Θα ζητιανεύει, θα πονεί, θα εκλιπαρεί. Κάθε πίστη του κι ελπίδα του θα πεθαίνει κι αυτός θα ζει στο αιώνιο ερωτηματικό «γιατί». Άπειρα «γιατί» στον ίδιο στόχο και για το ίδιο πρόβλημα ως να 'ρθει η μέρα να κραυγάσει το μεγάλο παράπονο προς τη ζωή μέσα απ' τα χαρακτηριστικά τούτα λόγια του Ζαρατούστρα του Νίτσε: «Τι γινήκανε των ομματιών μου τα δάκρυα και της καρδιάς μου τ' ανατάραγμα; Ω ερημιά όλων εκείνων που δίνουν, ω σιωπή, όλων εκείνων που λάμπουν!» Και διαβάζουμε στα μάτια των συνανθρώπων μας το ίδιο «γιατί» κι ακούμε της καρδιάς του το παράπονο και το βουβό σπαραγμό της ψυχής του να εκφράζεται σ' ένα «γιατί» και να βλέπουμε στον συνανθρώπων μας την εγκατάλειψη τη διάψευση των ελπίδων του και τη χίμαιρα των πιστεών του. Και διαγράφεται η πορεία μας στη ζωή μοναχική. Και θα 'χουν φτερουγίσει απ' την καρδιά μας η αθωότητα και η άγνοιά μας. Και θα πρέπει αναγκαστικά ν' αλλάξουμε όπλα· να οπλιστούμε την ψευτιά, την υποκρισία, την υπουλότητα και την προδοσία γιατί αλλιώς χαθήκαμε. Δεν υπάρχει ευγενική πάλη γιατί λείπουν οι ευγενικές υπάρξεις. Κι όμως οι λαοί πρέπει ν' αγωνίζονται για μια δίκαιη ζωή κι ας αντιμετωπίζουν την πανανθρώπινη αδιαφορία και την εγκατάλειψη.

Να ποιο όραμα οραματίζεται ο ποιητής: τον κρίκο της ένωσης των λαών για μια ζωή δίκαιη και κοινωνικά ισότιμη. Θα στιγματίσει το θάνατο από πείνα και θα διαγράψει εκείνους που αρνούνται να δώσουν νερό στους διψασμένους, τη δροσιά της ζωής, τη γνώση:

Ο θάνατος από πείνα,
ντροπή της κοινωνίας μας,
κι άλυτο πρόβλημα της ισότητας.

(απόσπασμα 1, Πορεία)

Όσο οι πόλεμοι ξεσπούν γύρω μας πεινασμένοι γι' ανθρώπινα κρέατα τόσο άρρηκτα πρέπει να δεθούν οι άνθρωποι μεταξύ τους, γράφει ο ποιητής, σ' έναν κρίκο ειρήνης:

Των λαών οι πόλεμοι
άσπαστος κρίκος της ένωσης.

(απόσπασμα 1, Πορεία)

Και στο ίδιο απόσπασμα, ο ποιητής δίκαια υψώνει την αμφιβολία του· γιατί σήμερα που η ανθρώπινη λογική και το πνεύμα προσβάλλονται ολοκληρωτικά, γιατί να μην οδηγούν στην ένωση και στην ισότητα των λαών παρά στην υποταγή και την ύλη;

Πνεύμα ολοκληρωμένο!
Πού οδηγείς!
Στης ένωσης των λαών
και στης ισότητας των ανθρώπων
τη δύναμη!
Ή στην υποταγή σου στην ύλη!..

(απόσπασμα 1, Πορεία)

Όμως η πίστη του είναι βαθιά ριζωμένη στην πανανθρώπινη λαχτάρα, σε μια κατεύθυνση, σε μια γραμμή πορείας, που οδηγεί στην ένωση και στην ειρήνη:

Μια δύναμη ακατανίκητη
των λαών ένωση και ισότης.
Μια έλξη.
Μια κατεύθυνση.
Γραμμή πορείας.

(απόσπασμα 1, Πορεία)

Εκείνο όμως που αποτελεί το κορύφωμα στο ποίημα «ΠΟΡΕΙΑ», είναι οι τελευταίες του αποσπάσματος 2, όπου ο ποιητής διάτορα φωνάζει πως είναι μεγάλο ανθρώπινο αμάρτημα να σταυρωθεί ο λόγος, το ολοκληρωμένο πνεύμα του κόσμου, μια και σήμερα προβάλλεται τόσο εξαγνισμένο. Ας μη φυλακίζεται αυτό το πνεύμα στον πόλεμο κι ας ατενίζει την ανθρώπινη τελειότητα για να γίνει φωτεινό σημείο κατεύθυνσης για μια πιο θεία τελειότητα:

Η ισότητα των ανθρώπων η δικαιοσύνη
και η ένωση των λαών είναι η έκφραση,
είναι το ολοκληρωμένο πνεύμα στον κόσμο.

Πνεύμα ολοκληρωμένο
παντοδύναμο,
εκφραστικό.
Την τελειότητα
φωτεινό σημείο κατεύθυνσης
ατενίζεις.

(απόσπασμα 2, Πορεία)

Και για ν' αποδείξει ο ποιητής πως η ισότητα των λαών είναι δικαιοσύνη, εύστοχα θα μας παραθέσει στο απόσπασμα 3 πως στη ζωή, όταν πεινάμε, αρπάζουμε με τη βία την τροφή ή την κλέβουμε. Σε μια ύστατη πάλη σκοτώνουμε... Και θα καταλήξει:

Μια πορεία απ' το κλάμα στη βία για τη ζωή.
Μια δίκαιη μοιρασιά εξισώνει, μας σμίγει.

Ο χορτασμός των πεινασμένων
σιωπά το κλάμα και ειρηνεύει τη βία.

(απόσπασμα 3, Πορεία)

Θέλουμε λοιπόν τη δικαιοσύνη που θα φυλακίζει τη βία για χάρη της ανθρώπινης ευτυχίας και ειρήνης.

Επίσης στα ύψη μεγάλης δημιουργικής πνοής βρίσκονται τα δυο ποιήματά του της ίδιας συλλογής του. Είναι ο «ΔΡΟΜΟΣ» ΚΑΙ «ΜΗΝ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΩΣΟΥΜΕ».

Όλα υποτάσσονται στην ανάγκη. Να ζεις, να ελπίζεις, να οραματίζεσαι και να δημιουργείς είναι μια ανώτερη της ψυχής ανάγκη. Όμως να υποτάσσεσαι στον άνθρωπο την ανάγκη είναι ταπείνωση σκλαβιά που το μεγαλείο του πνεύματος κουρελιάζει. Άπειρες εκδηλώσεις έχει η ανάγκη κι αμέτρητους ζυγούς. Και ταπεινοί προσκυνητές της ανάγκης περισσότερο οι άνθρωποι. Και πιο αισθητή γίνεται η δυστυχία τους μ' αυτή την ψυχική τους εκδήλωση-υποταγή. Και δεχόμαστε πολλές φορές αυτή την ταπείνωση για το καλό κάποιων αγαπημένων μας προσώπων. Κι είναι αυτή η ανάγκη θυσία για μια καλύτερη ζωή....

Η μάνα
για του παιδιού της το καλό
σκλάβια και φυλακή εμπήκε.

Για της αγάπης τους καημούς
του έρωτα τα χάρδια παρθένα και κυρά
και δούλα κουρέλι στου δρόμου τη ντροπή.

Και μια τρομερή αντίθεση στην ανθρώπινη κατάντια:

Άνδρας και συ, άνθρωπος,
για μια μπουκιά ψωμί, για μια αγάπη
το φίλο κι' αδερφό σου πρόδωσες.

(Ο δρόμος)

Ανάγκη λογίζεται ό,τι άμεσα μας λείπει. Ανάγκη είναι ο μεγάλος νόμος της υποταγής μας στο ακατανίκητο που υπάρχει μέσα μας. Ανάγκη είναι κι η ψευτοδύναμη των συνανθρώπων μας να μας στερούν τη ζωή. Και πιο βαθιά ανάγκη είναι να υποτασσόμαστε στον έρωτα, στη φιλία ή στην αγάπη του διπλανού μας για να σταυρωθούμε πιο τέλεια, για να φωνάξουμε ξεψυχώντας: «Και συ, αδερφέ μου, Βρούτε!»

Κι όταν συνάνθρωπο αγάπησες

και στοργικά αγκάλιασες
σε σταύρωσε. Κι ήσουν μόνος.

(Ο δρόμος)

Εδώ ταυτίζεται απόλυτα με τα λόγια του Ζαρατούστρα του Νίτσε: «Ω ερημιά όλων εκείνων που δίνουν!»

Και θα συνεχίζεται η πάλη των ανθρώπων κάτω απ' την ανάγκη. Ισότητα, Δημοκρατία, Δικαιοσύνη, έννοιες και πολιτεύματα ανάγκης. Μετερίζια δυνατών για να κατακρεουργούν πιο τέλεια τους αδύνατους. Ποτέ τα πρόσωπα της Ισότητας, της Δημοκρατίας και της Δικαιοσύνης δεν παρουσιάστηκαν πιο μασκοφόρα όσο σήμερα. Κι η αλήθεια τους, που ευτυχία θα μοίραζε στ' ανθρώπινο γένος, αφανίζεται πίσω, απ' τα χορταστικά και μαγευτικά ονόματά τους. Γιατί, αν πρώτα δεν αναγνωριστεί η αξία κάθε ατόμου και να γίνει πίστη στη συνειδήσή μας πως η αξιοκρατία πρέπει να επικρατήσει, Ισότητα, Δημοκρατία και Δικαιοσύνη είναι αέρας και νερό χωρίς ζωή.

Χιλιοπροδομένοι οι λαοί, ποδοπατημένοι κι εξευτελισμένοι απ' τους ανθρώπους που τους έδωσαν τη δύναμη της εξουσίας, την πίστη να κυβερνήσουν δημοκρατικά.

Κι όμως:

Λαοί και άνθρωποι ζητούσαν
Ισότητα, Δημοκρατία, Δικαιοσύνη.
Κι αυτοί τους φίμωσαν,
όταν τους έδωσαν την εξουσία στα χέρια.

(Ο δρόμος)

Κι είναι αλήθεια αυτό που θα πει ο ποιητής στη συνέχεια πως οι μικρές και οι μεγάλες ανάγκες της ζωής, οι μικροχαρές κι οι απαιτήσεις, ετοιμάζουν το δρόμο της υποταγής και της αδικίας και τη ζωή γεμίζουν με πλάνες και φρούδες ελπίδες:

Οι μικροχαρές και μικροαπολαύσεις
οι μικρές ανάγκες της ζωής
κι οι μεγάλες ανάγκες κι απαιτήσεις
το δρόμο της υποταγής

και της μεγάλης αδικίας
στρώνουν με πλάνες κι απατηλές ελπίδες,

Για να οδηγήσουν μια μέρα εσένα, εμένα κι όλον τον κόσμο που ζητά λίγη
χαρά, δικαιοσύνη κι ευτυχία στο δικό μας γολγοθά:

Το δρόμο του δικού σου γολγοθά
και του λαού σου τη σταύρωση.

Ύστερα, τρόπος ζωής γίνεται και νόμος.

(Ο δρόμος)

Κι η σκλαβιά συνηθίζεται κι ο πόνος χάνεται κι ο εξευτελισμός χωνεύεται. Κι
ακολουθούμε τη ζωή κι ανηφορίζουμε για τις αξίες της παίρνοντας δύναμη κι
απαντοχή απ' τις κομμένες ανάσες μας.

Και πάλι με Σισύφειο αγώνα ξεκινάμε πολεμώντας για τις αιώνιες
πανανθρώπινες αιτίες: λευτεριά, ισότητα, δημοκρατία, δικαιοσύνη. Υποσχέσεις –
επιταγές που ποτέ ο δύσμοιρος άνθρωπος δεν κατάκτησε.

Κι ο ποιητής θα μηνύσει:

Και συ κι εγώ ζεμμένοι
στον τροχό της ζωής.
Και δύναμή σου της ψυχής η αντοχή,
η προσμονή κι ελπίδα.
Και δύναμή σου της λογικής η σκέψη.
Και δύναμή σου ο εαυτός σου
και του πλησίον η συμπόνια και η απαντοχή.

(Ο δρόμος)

Ναι, μέσα απ' τις δικές μας δυνάμεις, απ' τις αρετές της ψυχής μας πρέπει να
χαλκευτεί ο αγώνας μας αν θέλουμε να επικρατήσει η δικαιοσύνη. Μέσα απ' τις
δικές μας στερήσεις και τις πλάνες μας θα οδηγηθούμε άσφαλτα σ' ένα
πανανθρώπινο μέλλον δικαιοσύνης:

Ο δρόμος για το καλύτερο
περνά απ' τη στέρηση, την αδικία, την πλάνη.
Κι η αμοιβή σου, η πίκρα της απογοήτευσης
στων ελπίδων την αποκαθήλωση.

(Ο δρόμος)

Κι ο ποιητής αφήνει τώρα τις σκέψεις του, τους στοχασμούς του να πλανηθούν
στα επιτεύγματα της σύγχρονης επιστήμης και στις συνέπειες που απ' τις
πνευματικές του δημιουργίες τον περισφίγγουν.

Και να με ποιο παράπονο και με ποια έντονη διαμαρτυρία θα υψώσει τη φωνή
του ενάντια στο μιλιταρισμό που τα πνευματικά δημιουργήματα τα προορίζει για την
καταστροφή του πλανήτη γή, αυτά τα δημιουργήματα που στη ζωή των ανθρώπων
ευτυχία θα χάριζαν αν χρησιμοποιούνταν για το καλό της:

Μέσα απ' το πυρηνικό νέφος
ο Προμηθέας άνθρωπος
δέχεται τις συνέπειες
της διάσπασης του ατόμου της ύλης.
Κι είναι συνέπειες
της δικής του
πνευματικής δημιουργίας...

(Μη τον σταυρώσουμε)

Κι όμως πόσο πίσω έμεινε η πνευματική του ανθρώπου διανόηση, πόσο
διασπάστηκε και σταυρώθηκε ο λόγος, γιατί το πνευματικό «εγώ» δεν έγινε
πνευματικό «εμείς». Ο άνθρωπος δεν επαναστάτησε καθόλου για ν' ανυψώσει την
αρετή και να επικρατήσει η αγάπη, που εκφράζει τη ζωή και αγγίζει τις ψυχές. Και
κάτω απ' την πανανθρώπινη ιδέα, το πνεύμα στενάζει στα δεσμά της ύλης και
καταστρέφει τον πλανήτη μας. Κι είναι απαραίτητο να ενώσουμε την πίστη μας στη
δύναμη της διανόησης που αγάπη και ειρήνη για τον κόσμο μας οραματίζεται:

Κάτω απ' την πανανθρώπινη διανόηση
η πανανθρώπινη ιδέα,
το πνεύμα

δε νίκησε της ύλης τη δύναμη,
στο χθες, στο σήμερα, ολοκληρωτικά.
Η δύναμη της ύλης γεννά στάχτες.
Η δύναμη της διανόησης,
της παγκόσμιας διανόησης
γεννά ελπίδες. Αγάπης και Ειρήνης στον κόσμο μας
και στο μέλλοντα.

(Μην τον σταυρώσουμε)

Και στην τελευταία στροφή στο ίδιο ποίημα, ο ποιητής μεγαλόστομα θα διαλαλήσει τη θεϊκιά τούτη ρήση:

Η προσμονή, μένει προσμονή!...
Όταν ο λόγος γεννηθεί εξαγνισμένος,
ας μην τον σταυρώσουμε.
Ας γίνει πανανθρώπινη πράξη
και προορισμός.

(Μην τον σταυρώσουμε)

Και κλείνει εδώ ο κύκλος των ποιημάτων του όπου ο Νίκος Ανώγης σύναξε όλους τους ανθρώπινους καημούς και πόνου για να συνθέσει την ποίησή του· τη μεγάλη ποίησή του που στοχάζεται τις τραγικές και μεγαλειώδεις όψεις της ανθρώπινης ψυχής. Μακάρι να υπήρχαν πολλές τέτοιες ποιητικές βρύσες σαν τη δική του!...

Β΄ ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ

(Αγώνας κι απαντοχή)

Αρχαίο πνεύμ' αθάνατο, αγνέ πατέρα
του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού,
κατέβα φανερώσου κι άστραψε εδώ πέρα
στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού.

Κωστής Παλαμάς

(Ολυμπιακός ύμνος)

Αιώνες πίσω μας μεταφέρει αυτή η στροφή για να νιώσουμε στα μύχια της ψυχής μας το αγνό και πολύκαρπο αρχαίο πνεύμα των Ολυμπιακών αγώνων όπου κατακλυζόταν από ωραιότητα, αλήθεια και μεγαλείο. Αυτή η ιδέα των Ολυμπιακών αγώνων που από γενιά σε γενιά μεταλαμπαδεύτηκε ως τις μέρες μας, κράτησε τη συνήθεια, δεν κράτησε όμως το μεγαλείο, την αλήθεια και το σκοπό της. Δεν πλημμυρίζονται από αγνότητα οι σημερινοί αθλητικοί αγώνες σ' όποιο μέρος κι αν τελούνται, δεν έχουν και δεν καταλήγουν σ' έναν ιερό σκοπό: στην ιδέα της αγνής και της παλικαρίσιας νίκης. Γιατί; Οι αγωνιστές σήμερα μεταχειρίζονται οποιαδήποτε μέσα για να κερδίσουν όχι το στεφάνι της δάφνης ή της αγριελιάς, αλλά τα χρυσά μετάλλια και το άφθονο χρήμα.

Όμως αν οι σημερινοί αγώνες ρίχνουν τη βαρύτητά τους στην κάλπικη άμιλλα ωστόσο υπάρχουν πνευματικοί δημιουργοί, όπως ο Νίκος Ανώγης για να μας μεταφέρουν αιώνες στο παρελθόν για να νιώσουμε ρίγη συγκίνησης μελετώντας το διήγημα του «ΝΙΚΗΣΑΣ ΝΙΚΗΝ ΠΡΩΤΗΝ». Το διήγημα αυτό όσες φορές κι αν το μελετήσει ο αναγνώστης δε θα νιώσει πλήξη ή ανία· αντίθετα θα χαθεί κι ο ίδιος στον πολύχρωμο κι απέραντο Θεσσαλικό κάμπο, μαγεμένος απ' τη ιδέα των Ολυμπιακών αγώνων και της νίκης, έτσι, όπως ακριβώς την ονειρευόταν ο πανελληνιονίκης ήρωας του διηγήματος, ο Αγέλαος. Εκεί θα ζει ο αναγνώστης· βήμα-βήμα θ' ακολουθεί τον ήρωα στη μεγάλη κι ακούραστη προετοιμασία του για τη νίκη, για ένα στεφάνι αγριελιάς. Για λίγη δάφνη στο κεφάλι του, για ένα κομμάτι αρχαίου θεού πάνω του, που θα συμβολίζει το πνεύμα του και τη δύναμή του.

Παράλληλα, ο Νίκος Ανώγης με την αγωνία του ήρωα, μας οδηγεί και στα μαγευτικά τοπία του θεσσαλικού κάμπου για να μακρύνουν οι στιγμές της

φαντασίας μας στα κλωθογυρίσματα του Απιδανού ποταμού, τον πνιγμένον στις ιτιές και τα πλατάνια... Όμως, η τέλεια σκιαγράφιση του ήρωα παρουσιάζεται μέσα απ' τη στρωτή αφήγηση του δημιουργού, όπου σ' αυτό το σημείο αναμφισβήτητα κερδίζει το θαυμασμό μας.

Οι μεγάλες ψυχές απαιτούν ευγενική άμιλλα ως να φτάσουν στην νίκη· στην αιώνια νίκη. Αυτό επιδίωξε και ο Νίκος Ανώγης στο διήγημά του: να μας δώσει τον τέλειο νικητή σε μια τέλεια νίκη. Και τελειώνει χαρακτηριστικά με τούτα τα λόγια:

«Ήταν ο νικητής! Ήταν ο πρώτος. Ο εκλεκτός του Θεού. Ο πιο δυνατός. Ο πρώτος Έλληνας. Ο πρώτος Πανελληνιονίκης».

«Αγέλαος, πανελληνιονίκης, νικήσας πρώτην νίκην στους αγώνες των Πυθίων. Μαρμάρινο άγαλμα στον ιερό χώρο των Δελφών. Αιώνας 6^{ος} π.Χ.».

Ακολουθεί το διήγημα «ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΦΛΟΥΡΙΑ». Τούτο το διήγημα έχει και ζωή και ψυχή. Στον αναγνώστη που 'ζησε τα ίδια με μας, προκαλεί δάκρυα συγκίνησης γιατί είναι μια πτυχή της ζωής του που όσο ζει θα μένει πάντα ανοιχτή μέσα του, για να τον μεταφέρει στην αγωνία, τον πόνο και την ανησυχία εκείνων των χρόνων, όπου η φτώχεια, πολύμορφη συντρόφισσά του, τον ταλάνιζε ως τα μύχια της ψυχής του. Κι οι χειμώνες κι οι ανέχειες και τα «ζωντανά» ήταν άλυτα προβλήματα. Θεός και πολιτεία απουσίαζαν.

Ας παρακολουθήσουμε όμως την εξέλιξη του διηγήματος «ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΦΛΟΥΡΙΑ», για να νιώσουμε κοντά σ' εκείνα τα χρόνια και να γευτούμε την ευαισθησία, την απλότητα και την ανησυχία μιάς ζωής που πέρασε και μιάς τάξης λαού που πολύ βασανίστηκε.

Χειμώνας βαρύς. Σε κάθε σπίτι, στα περισσότερα χωριά της Θεσσαλίας παίζεται το γνωστό δράμα της πείνας όχι τόσο των ανθρώπων αλλά των ζωντανών. Κοπάδια από πρόβατα και γίδια ξεκληρίζονται απ' την έλλειψη τροφής. Την ανέχεια ακολουθούν αρρώστιες και κάθε αθλιότητα ζωής. Οι γυναίκες επίσης δεν έχουν ούτε γιατρό ούτε μαμή. Θ' αντιμετωπίσουν μόνες τους τη γέννα τους.

Το ίδιο δράμα παίζεται και στην οικογένεια του Χρίστου, όπου μας οδηγεί με το διήγημά του ο Νίκος Ανώγης. Ο αγρότης Χρίστος, άρπαξε απ' το χέρι την ανέχεια και κατέβηκε στην πόλη Καρδίτσα για να ζητήσει χρήματα απ' την Αγροτική Τράπεζα ή τους εμπόρους για να γλιτώσει τα ζωντανά του που απ' το βαρύ χειμώνα και την έλλειψη τροφής ψοφούν. Κι η άρνηση, καταδεχτική

φιλενάδα των φτωχών, τον έφερε και πάλι στο χωριό του απελπισμένον και μ' άδεια χέρια. Η Τράπεζα δε δίνει δάνεια, έχει οικονομική κρίση. Οι έμποροι δεν πιστώνουν. Στον πόνο και στις ανησυχίες του συμπαραστέκεται κι η συνετή γυναίκα του. Μαζί ψάχνουν να βρουν μια λύση για να σώσουν τα ζωντανά τους. Και πόση απελπισία τους κυριεύει, όταν βλέπουν πως ο ένας γείτονάς τους έχασε επτά πρόβατα απ' την πείνα και ο άλλος τα βόδια του ή τ' άλογά του που καλλιεργούσε τα χωράφια του. Τρόμος του έπιανε όταν άκουγαν τα ζωντανά τους να βελάζουν πεινασμένα στ' άδεια παχιά τους.

Η Νίτσου όμως, η γυναίκα του Χρίστου, βασανίζει το μυαλό της για να βρεί έναν τρόπο να γλιτώσει τα ζώα τους. Σε τέτοιες ώρες απελπισίας θυμήθηκε το γάμο της. Τι ευτυχισμένες στιγμές! Η καρδιά της αυτή τη στιγμή χτυπούσε δυνατά. Κάτι πέρασε απ' το μυαλό της και λαχτάρησε. Στο πρόσωπό της άνθισε ένα χαμόγελο και η χαρά με την ελπίδα έλαμψαν. Τα χρυσαφικά του γάμου της! Ναι, αυτά θα σώσουν τα ζώα. Τρέχει στο μπαούλο της και γονατίζει. Τ' ανοίγει και γρήγορα τα βρίσκει. Τ' αραδιάζει μπροστά της. Θεέ μου, τα δικά της χρυσαφικά! Δώρα του πατέρα, της μάνας και των συγγενών της στο γάμο της. Δεν βλέπει, την πνίγουν τα δάκρυά της. Ένα απόηχο τραγούδι και μια ευχή βουίζουν στ' αυτιά της: «Να ζήσετε! Να ζήσετε!»

Και με τα χρυσαφικά της η απλή γυναίκα έσωσε το ζωντανό βιός της. Τα χρυσαφικά της αυτά η Νίτσου δεν μπόρεσε να τα ξαναπάρει. Τα δώρα του γάμου της πέρασαν σε ξένα χέρια για να χαθούν για πάντα. Κι όμως μια μαρτυρία θα γυρίζει τον Χρίστο και τη Νίτσου πολλά χρόνια πίσω για να καμαρώνουν τη λεβεντιά τους, την αγάπη τους και τα χρυσαφικά τους. Τούτη τη μαρτυρία να πως μας την παρουσιάσει ο διηγηματογράφος:

«Απόμεινα να κοιτάζω τη φωτογραφία. Ο Χρίστος με το νεανικό του παράστημα με το μουστάκι και την γκλίτσα στο χέρι, καθιστός. Κι η Νίτσου με τη νυφιάτικη φορεσιά της στολισμένη τα χρυσαφικά της και τα χρυσά της φλουριά.»

Η τέχνη είδε, πόνεσε κι αγκάλιασε πολλά ανθρώπινα προβλήματα. Όμως τούτα τα μαρτύρια των αγροτών δεν τ' αγάπησε. Τούτες τις αγνοημένες μνήμες δεν τις ανάστησε. Τούτα τα χτυποκάρδια δεν τα' άκουσε. Τούτες τις ιστορίες, τούτη τη ζωή, τη ζωή που ξετυλίγεται μέσα απ' την αφήγηση «ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΦΛΟΥΡΙΑ», μας τις ανάστησε ο Νίκος Ανώγης με το δικό του απλό τρόπο: τον τρόπο που

ευαισθητοποιεί την εικόνα και το παράπονο της τότε εγκαταλειμμένης αγροτικής ζωής.

Στον ίδιο χώρο διαδραματίζεται και το διήγημά του, «ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΘΥΜΑ». Τούτο το διήγημα αναγκάζει τους στοχασμούς μας, από το νυστέρι του πνεύματος να χωθεί όσο πιο βαθιά μπορεί στην ανθρώπινη ύπαρξη και να βρει την άλλη όψη του ανθρώπου: την όψη του κτήνους.

Η γη της Ελλάδας ήταν από χρόνια αρπαγμένη. Τη μισή την είχαν οι τσιφλικάδες και την άλλη μισή οι παπάδες. Τι έμεινε λοιπόν για

Τους αγρότες; Τίποτα. Έμειναν μόνο τα νηστικά παιδιά του, που νηστικά καθώς ήταν τα φλόγιζαν με πατριωτισμό και τα οδηγούσαν σφάγια στα μέτωπα των μαχών.

Δίκαια λοιπόν, οι αγρότες της Θεσσαλίας ξεσηκώθηκαν για να διεκδικήσουν τον τόπο τους. Το 1907 και το 1910 σημάδεψαν τη ζωή και την ιστορία του αγρότη Θεσσαλού. Και το πρώτο θύμα αυτής της εξέγερσης στην Καρδίτσα ήταν ο εικοσιτριάχρονος Χρήστος Σάλτσας, όπως γράφει ο διηγηματογράφος.

Όμως ας αφήσουμε τον Νίκο Ανώγη να πει:

«Κάπου μέσα στο πλήθος βρέθηκε κι ο Χρήστος. Η ψυχή του ήταν γεμάτη από ενθουσιασμό, από πάθος, από αγωνιστικό παλμό. Δεν έβλεπε και δεν άκουγε τίποτα. Ο νους του ήταν γεμάτος από τα λόγια που άκουγε, για δικαιώματα και υποχρεώσεις του ανθρώπου. Για τη δική του τη γη. Για το ψωμί του. Για εκμετάλλευση. Κι η ψυχή του συγκλονίζονταν».

Και φτερούγισε η ψυχή του τη στιγμή που μες στα φλόγιστρα του νου του ο σπόρος των δικαιωμάτων του ρίζωνε γι' αυτόν και τη μοιραία γενιά του. Και θερίστηκε πάνω στα νιάτα του το παλικάρι που ζητούσε λίγη μοίρα στον ήλιο. Στον ήλιο της ζωής των ιδανικών για να 'χει λίγα δικαιώματα πάνω στη γη του. Και μ' ένα μαστίγιο κι ένα μολύβι στο λεβέντικο σώμα του, του αφαίρεσαν τη φωνή της δικαιοσύνης και της ζωής. Έτσι κρατιούνταν οι τσιφλικάδες.

Κι ο Νίκος Ανώγης θα συνεχίσει την περιγραφή της νεκρικής πομπής του παλικαριού στο χωριό του, όπου μ' αγωνία και τρόμο περίμεναν όλοι οι συγχωριανοί του το πρώτο θύμα των επαναστατών αγροτών ενάντια στους τσιφλικάδες.

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή τούτη:

«Το μονόκαρο ήταν μικρό για το μπόϊ του Χρήστου. Τα πόδια του κρέμονταν έξω απ' αυτό και φαίνονταν τα τσαρούχια του με τις φούντες. Τα ρούχα του ήταν τσαλακωμένα και ματωμένα. Όμως το πρόσωπό του έλαμπε με μια παράξενη λάμψη. Μια γλυκιά αγαλλίαση.

Η γη - το κτήμα που πήγε να διεκδικήσει - τον πήρε μαζί της. Δεν πρόλαβε εκείνος να τη χαρεί σαν δική του».

Αξιοπρόσεχτα επίσης διηγήματα της ίδιας συλλογής είναι «ΣΤΟ ΞΥΛΙΝΟ ΓΕΦΥΡΑΚΙ» και «Η ΩΡΑ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥ». Στο πρώτο ένας ξεχωριστός τόπος δεσπόζει τις ανησυχίες και τον αγώνα του αγροτικού πληθυσμού για συνεταιρισμούς και δικαιώματα ενάντια στους εμπόρους και για καλύτερη πώληση των προϊόντων τους. Στο δεύτερο περιγράφεται η ζωή του και η αντίστασή του ενάντια στον κατακτητή Γερμανό που μέσα στη μαρτυρική φτώχεια του είχε ν' αντιμετωπίσει και τον αιμοδιψή εισβολέα.

Κι η συλλογή του αυτή κλείνει με το διήγημά του «ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ». Σ' αυτό το διήγημα, ο Νίκος Ανώγης παρουσιάζει τους πολεμιστές αντιπάλους του 1941 Έλληνες και Γερμανούς να υπογράφουν με τη φίλιωση και το χορό τους την πανανθρώπινη αγάπη και ειρήνη στον κόσμο. Αλλά ας αφήσουμε το διηγηματογράφο να πει:

«Αυτό το βράδυ στην Αθήνα, οι πολεμιστές αντίπαλοι στον πόλεμο του '41 στα οχυρά Θράκης και Μακεδονίας, πολλοί απ' τους οποίους χωρίς χέρια, χωρίς πόδια, χωρίς μάτια, υπέγραψαν με τις ψυχές τους τη συνθήκη της παγκόσμιας αγάπης και ειρήνης στον κόσμο».

Κι όμως η ανθρωπότητα δεν ακολουθεί αυτά τα μεγάλα και πανανθρώπινα μηνύματα αγάπης και ειρήνης. Φαίνεται πως μέσα στις ψυχές των ανθρώπων υπάρχει μπόλικο μίσος και κτήνος παρά αγάπης, γιατί από μικρά παιδιά μας διδάσκουν αφειδώλετο μίσος για κάποιο εχθρό και πίσω απ' την έννοια πατριωτισμός και ιδανικά μας μεταβάλλουν σε τέλειους αφανιστές του ανθρωπισμού και της ειρήνης. Και τι μένει λοιπόν για να μας συνετίσει; Σ' αυτό το ρώτημα ας μας απαντήσουν τα θύματα, οι απόκληροι και οι ακρωτηριασμένοι των

πολέμων. Ας προσθέσει λίγο λυρισμό κι ανθρωπισμό το απόσπασμα τούτου του Νίκου Ανώγη:

«Και όταν στον κύκλο του χορού, χόρευαν ελληνικό και γερμανικό τραγούδι, δεν ήταν παρά ο χορός των πανανθρώπων για τη λευτεριά της ειρήνης, που τη φυλακίζει πάντα ο πόλεμος, την πληγώνει και τη σκοτώνει. Αυτός ο χορός των πανανθρώπων που ελευθερώνει την ειρήνη στον κόσμο, πρέπει να χορεύεται συχνά και από όλους».

Πότε η ανθρωπότητα θα μπορέσει να κλείσει μια αιώνια συνθήκη με το καλό, τη λευτεριά και την ειρήνη και να μην είναι δόλιος σκλάβος του κακού, του χλευασμού και της καταστροφής; Οι έννοιες λευτεριά και ειρήνη θα φυλακίζονται πάντα στις σιδερόφραχτες ιδεολογίες και στις θρησκείες του σκοταδισμού; Γιατί τα ιδανικά να μετράνε τις ανθρώπινες υπάρξεις σε σφάγια και να καυχώνται για αυτό; Γιατί εκεί όπου φυτρώνει λίγη αγάπη και δειλά στέλνει μηνύματα ειρήνης, ένα σύγχρονο όπλο να την περιμένει για να την αφανίσει;

Και το θέατρο της ζωής γιατί να συνεχίζεται σιχαμερό και βρομερό όπως πάντα;...

Ο ΑΣΤΑΥΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ, ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΙΡΗΝΗ!

Το 1988, ο Νίκος Ανώγης κυκλοφορεί το «ΟΧΥΡΟ ΙΣΤΙΜΠΕΪ» (μιας ημέρας προσκύνημα), διήγημα όπως το ονομάζει. Τούτο αναφέρεται στο έπος 1940-1941 κι αξίζει τον κόπο να το μελετήσει κανείς.

Και σαν επίλογο σ' όλο το έργο του που καταπιαστήκαμε έχουμε να πούμε: Ο Νίκος Ανώγης είναι πολύ «χωμάτινος» ποιητής. Και με τη λέξη αυτή θέλουμε να υπογραμμίσουμε την έννοια άνθρωπος!...

Και σαν πλέρια επεξήγηση στον παραπάνω χαρακτηρισμό «Χωμάτινος»:

Άνθρωπος!.. με πνευματικές προεκτάσεις σ' έναν κόσμο αγνότερο, δικαιότερο, τελειότερο, αρμονικότερο, κάτω από τη σκιά του συναισθήματος, της αλήθειας, της λογικής, της υπερβατικής τελειότητας.

Ο Νίκος Ανώγης βλέπει τη ζωή ένα πέρασμα. Κομμάτι ο ίδιος απ' αυτή τη ζωή, απ' τον πολιτισμό της, απ' την έκφρασή της, απ' την ιστορία της, πορεύεται, στοχάζεται, δημιουργεί φιλοσοφεί κι αναζητά τα στοιχεία που θα την κάνουν ανθρώπινη, πανανθρώπινη. Μια ζωή, μια κοινωνία, που ο άνθρωπος θα γράφεται

με Α (άλφα κεφαλαίο) «Άνθρωπος» και θα εκφράζεται και θα φέρεται έτσι με τις προεκτάσεις του «Εγώ» στη σφαίρα του «Εμείς».

Μια ζωή που περνά στην αθανασία με την διαίωνιση, την ανακύκληση και στην αιωνιότητα με τη συγκεκριμενοποίησή της, με το λόγο, που καταγράφει στιγμή προς στιγμή τις εκφράσεις της και την ιστορική πορεία των Ανθρώπων.

Μάρτης 1991

ΘΑΝΑΣΗΣ Κ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Τακτικούπολη-Τροιζηνίας